

UiO : **Det juridiske fakultet**

Domfeltes saksomkostningsansvar

Kandidatnummer: 669

Leveringsfrist: 25.04.2019

Antall ord: 17 804

Innholdsfortegnelse

1	SAKSOMKOSTNINGER I STRAFFESAKER.....	1
1.1	Tema og bakgrunn	1
1.2	Avgrensning og presisering	2
1.3	Rettskilder	2
1.4	Den videre fremstillingen.....	4
2	HISTORIKK OG HENSYN	5
2.1	Historikk og begrunnelse for saksomkostninger i straffesaker.....	5
2.2	Hensynene bak reglene om saksomkostninger i straffesaker.....	6
3	SAKSOMKOSTNINGER ETTER STRAFFEPROSESSLOVEN	8
3.1	Saksomkostninger i saker avgjort ved dom	8
3.1.1	Domstolens adgang til å ilegge saksomkostninger.....	8
3.1.2	Saksomkostninger skal som hovedregel ilegges uavhengig av påstand.....	10
3.1.3	Hvilke omkostninger kan erstattes	11
3.1.4	Forhold knyttet til den straffedømte som taler for at det ikke bør ilegges omkostningsansvar	16
3.1.5	Forhold knyttet til den straffedømte som taler for at det bør ilegges omkostningsansvar	21
3.1.6	Prosessuelt	23
3.1.7	Forekomsten av saksomkostninger i saker avgjort ved dom.....	27
3.2	Saksomkostningene ved vedtagelse av forelegg.....	28
3.2.1	Forekomsten av saksomkostninger i forelegg	30
3.3	Saksomkostninger ved bruk av rettsmidler.....	31
3.3.1	Saksomkostninger i ankeomgangen	31
3.3.2	Overprøving ved anke	33
4	SAKSOMKOSTNINGER OG EMK	36
4.1	Innledning	36
4.1.1	EMK artikkel 6 nr. 1 om adgang til domstolene	37
4.1.2	EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c.....	39
4.2	Delkonklusjon	41
5	FREMMED RETT.....	42
5.1	Innledning	42
5.2	Svenske regler om saksomkostninger	42
5.2.1	Svenske undersøkelser og evalueringer.....	44

5.3	Danske regler om saksomkostninger	45
5.3.1	Danske undersøkelser og evalueringer	47
5.4	Oppsummering	48
6	STRAFFEPROSESSUTVALGETS FORSLAG I NOU 2016: 24.....	49
6.1	Innledning	49
6.2	Forslag til ny bestemmelse om saksomkostninger.....	49
6.3	Mulige konsekvenser av lovforslaget	50
7	AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	53
7.1	Oppsummering.....	53
8	KILDELISTE	55

1 Saksomkostninger i straffesaker

1.1 Tema og bakgrunn

Tema for oppgaven er saksomkostninger i straffesaker, når domfelte pålegges å erstatte staten sine nødvendige omkostninger ved saken.

Reglene om saksomkostninger i straffesaker er lovfestet i straffeprosessloven kapittel 30.¹ Hovedregelen som åpner for at domfelte kan ilegges erstatningsansvar, fremgår av straffeprosessloven § 436 første ledd. Den straffedømtes erstatningsansvar begrenses videre av § 437. En nærmere analyse av disse bestemmelsene danner grunnlaget for denne oppgaven.

Det er domstolen som tar stilling til spørsmålet om den straffedømte skal betale saksomkostninger. Hvert år mottar Statens innkrevingsentral litt i overkant av 3 000 saksomkostningskrav.² Antallet straffedommer anslås å ligge opp mot 20 000 i året.³ Avgjørelse om saksomkostninger treffes ved dom, eller i den kjennelse som avslutter saken, jf. straffeprosessloven § 441 første punktum. Domstolen står fritt til å avgjøre både om den vil pålegge den straffedømte saksomkostningsansvar, og eventuelt hvor stort beløp som skal ilegges. Som utgangspunkt skal det foreligge særlige omstendigheter dersom omkostningsansvar ikke skal ilegges.

Oppgavens tema er inspirert av det som er aktuelt nå; Straffeprosessutvalgets forslag til endring av gjeldende regler om saksomkostninger. Forslaget er presentert i NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov, § 44–2. *Statens krav på dekning av sakskostnader*.⁴ Forslaget innebærer å fjerne adgangen til å ilegge en domfelt saksomkostninger, og bare beholde ansvaret for merkostnadene ved «vidløftiggjøring». I premissene for forslaget stiller utvalget spørsmål om hvorvidt det er rimelig å ilegge den straffedømte saksomkostningsansvar, og oppfordrer i den sammenheng til at gjeldende synspunkter og utvikling omkring saksomkostninger i straffesaker bør tas opp til ny drøftelse.

Formålet med oppgaven er å fremstille hovedtrekkene i gjeldende rett på området saksomkostninger i straffesaker. Dette innebærer å redegjøre for de materielle og prosessuelle vilkårene som ligger til grunn for domstolens avgjørelse når den tar stilling til om domfelte skal

¹ Lov nr. 25 av 22. mai 1981.

² SI (2019)

³ SSB (2019)

⁴ NOU 2016: 24, kapittel 26 side 507 flg. med videre kommentarer på side 676.

illegges saksomkostningsansvar. Et sentralt spørsmål i gjennomgangen av hovedtrekkene i gjeldende rett er om Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) setter skranker for adgangen til å ilegge straffedømte saksomkostningsansvar. Oppgaven vil også se nærmere på utvalgets forslag i § 44–2, og om forslaget i realiteten vil bety at saksomkostningsansvaret i praksis oppheves. Oppgaven har et rent juridisk perspektiv, og er en analytisk fremstilling av gjeldende rett.

1.2 Avgrensning og presisering

Oppgaven tar hovedsakelig for seg straffeprosesslovens regler som angår den siktedes omkostningsansvar. Dette fremgår av paragrafene 436, 437, 441 og 442, og er gitt spesielt stor plass i fremstillingen. Oppgaven avgrenses i sin helhet mot straffeprosesslovens bestemmelser om siktedes rett til å få erstattet nødvendige utgifter til sitt forsvar ved frifinnelse eller innstilling av forfølgning, og siktedes erstatning av saksomkostningene til fornærmede. Tvistelovens bestemmelser om saksomkostninger faller naturlig nok utenfor denne oppgaven.

Straffeprosessloven § 436 flg. bruker i hovedsak betegnelsen «siktede» og «straffedømt/domfelt/dømt». Disse begrepene vil derfor bli brukt i oppgaven. Det er hensiktsmessig å benytte termen «siktet» om tiden før dom, og termen «domfelt» om tiden etter.

Uttrykket «vidløftiggjøring» er en samlebetegnelse for bebreidende opptreden som vanskeliggjør gjennomføringen av saken. Straffeprosessutvalget bruker også vidløftiggjøring om situasjoner der det foreligger *«uhensiktsmessig prosessadferd fra mistenktes side og prosesshandlinger som finner sted uten rimelig grunn»*.⁵

Uttrykket «saksomkostninger» brukes som en samlebetegnelse for alle tenkelige utgifter en siktet kan bli ansvarlig for. I noen tilfeller benyttes uttrykket «ordningen» som her henviser til reglene om saksomkostninger som angår den domfeltes erstatningsansvar.

1.3 Rettskilder

Straffeprosessloven kapittel 30 gir reglene om saksomkostninger. Til tolkning av reglene gir forarbeidene god veiledning. Det er i hovedsak Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (NUT 1969: 3), og Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) om lov om enkelte endringer i rettergangslovgivningen, som ligger til grunn for fremstillingen av ordningen.

⁵ NOU 2016: 24 side 676.

NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov kapittel 26 «Sakskostnader» er relevant for fremstillingen. I forbindelse med høringsrunden har noen instanser reist gode innvendinger mot forslaget. NOU-en er inntil videre ikke fulgt opp i Stortinget, noe som tilsier at forslaget ikke kan tillegges særlig vekt som rettskilde. Kapittel 26 om saksomkostninger vil ha særlig liten vekt i kraft av at det søker å endre rettstilstanden.

Lovgiver har alltid plassert ansvaret å avgjøre hvorvidt det skal ilegges saksomkostninger hos domstolene. I hvilken utstrekning domstolene forventes å ilegge ansvar fremgår av forarbeidene. Der fremgår det videre at ordningen er underlagt en liberal praksis. Det er få rettskilder som går i dybden av saksomkostningsreglene. Tilstanden kan for det første skyldes at domstolene ikke er pålagt å begrunne omkostningsansvaret. For det andre er det ikke tradisjon for at påtalemyndigheten utfordrer grensene for hvor omfattende krav som kan fremsettes i norsk straffeprosess. Til nå har domfelte helt unntaksvis hatt midler som kan forsvare å legge mye arbeid i å fastlegge yttergrensene.

Av sentrale rettigheter med betydning for straffeprosessen, står retten til rettferdig rettergang i Den europeiske menneskerettskonvensjonen⁶ (EMK) artikkel 6. Kjølbros uttaler i *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention: for praktikere* (2017) at spørsmålet om å ilegge domfelte saksomkostningsansvar, som utgangspunkt ikke er et spørsmål for konvensjonen.⁷ Kjølbros gir ingen begrunnelse for utsagnet. Derfor har det vært aktuelt å redegjøre for hvorvidt retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 oppstiller skranker for straffeprosesslovens regler om å ilegge domfelte saksomkostningsansvar. I den forbindelse presenteres relevant rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD).

Saksomkostninger i straffesaker er sparsommelig behandlet i rettslitteraturen. Ansvarsvilkårene og begrensningene blir redegjort for i flere verk om straffeprosess, men det finnes ingen analyser for rekkevidden av ansvaret. I forbindelse med denne oppgaven har jeg benyttet Bjerke mfl. som gir en god oversikt over innholdet i reglene i «*Straffeprosessloven – (strpl.) ajourført lovkommentar*»⁸, samt Andenæs «*Norsk straffeprosess*», som kort fremstiller hovedtrekkene ved reglene om saksomkostninger.⁹ I tillegg er det skrevet et fåtall artikler; den mest

⁶ Europarådets konvensjon 4. november 1950.

⁷ Kjølbros (2017) s. 515.

⁸ Bjerke mfl. (2011).

⁹ Andenæs (2014).

kjente er Andorsens¹⁰ kritikk av straffeprosesslovkomiteens premisser bak forslaget til saksomkostningsregler i NUT 1969: 3. Fra nyere tid har Gamst¹¹ publisert en artikkel om virkningen av endringsloven 1994, og Huitfeldt i 2017¹² har skrevet om saksomkostningsspørsmålet i ankeomgangen, samt kritikk av straffeprosessutvalgets lovforslag i 2018¹³.

Prosessordningen med saksomkostninger i straffesaker har forankring over hele Norden. Men ordningen er noe ulikt praktisert fra land til land. Sverige og Danmark har de best tilgjengelige rettskildene, og vil derfor bli fremstilt komparativt til norsk rett.

Alle tall fra Statistisk sentralbyrå, Statens innkrevingsentral og Domstoladministrasjonen er innhentet på forespørsel i januar/februar 2019.

1.4 Den videre fremstillingen

Fremstillingen videre består av 6 hovedkapitler. I kapittel 2 presenteres historien og hensyene bak saksomkostningsreglene. Samtidig er det historiske bakteppet, herunder hvilke hensyn som til enhver tid er gjeldende, nødvendig for den videre fremstillingen. Kapittel 3 er en rettsdogmatisk gjennomgang av straffeprosesslovens regler om saksomkostninger. Kapitlet er delt inn i tre underkapitler; saksomkostninger i saker avgjort ved dom, saksomkostninger ved vedtagelse av forelegg og saksomkostninger ved bruk av rettsmidler. I delkapittel 3.1.7 og 3.2.1 fremgår empirisk materiale som belyser omfanget og utviklingen for saksomkostninger i tall. Kapittel 4 er en redegjørelse av hvorvidt retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 oppstiller skranker for straffeprosesslovens regler om å ilegge domfelte saksomkostningsansvar. I kapittel 5 er det foretatt en komparativ analyse av den svenske og den danske ordningen med saksomkostninger. I hovedsak er det vist til de materielle reglene, herunder hovedregel og unntak, samt noe tallmateriale for å illustrere likheter og forskjeller i omfanget av hvordan reglene praktiseres. I kapittel 6 introduseres straffeprosessutvalgets forslag i NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov, § 44–2, med en kort redegjørelse av eventuelle konsekvenser. Kapittel 7 er et oppsummerende kapittel med avsluttende betraktninger og refleksjoner.

Alle kursiveringer er foretatt av meg med mindre noe annet er oppgitt.

¹⁰ Lov og Rett (1988) «*Saksomkostninger i straffesaker*».

¹¹ TFS (2007) «*Bør reglene om saksomkostninger i straffesaker oppheves?*».

¹² Lov og rett (2017) «*Siktedes vern mot saksomkostnader i ankeomgangen – en anomali!*».

¹³ TFS (2018) «*Straffeprosessutvalgets forslag til saksomkostnader – underskudd på kritisk refleksjon*».

2 Historikk og hensyn

2.1 Historikk og begrunnelse for saksomkostninger i straffesaker

Domfeltes heftelse for saksomkostninger i straffesaker kan spores langt tilbake i den nordiske prosesstradisjonen.¹⁴ Med ordlyden: «*Naar sigtede i en offentlig straffesak dømmes til straff, skal det paalægges ham at erstatte statskassen og den fornærmede de nødvendige omkostninger ved forfølgningen*», ble ordningen om å ilegge straffedømte saksomkostningsansvar lovfestet med straffeprosessloven av 1887 § 451 første ledd.

Til tross for påbudsregelen finnes det få spor av omkostningsansvaret i fortidens rettsavgjørelser.¹⁵ Gjennom rettspraksis ble det i stedet utviklet en regel som ga dommeren et videre skjønn til selv å avgjøre om omkostningsansvaret skulle ilegges, samt størrelsen på dette. Ordningen hang særlig sammen med at dommeren etter rettspraksis kunne legge vekt på siktedes skyld og økonomiske evne, og dermed se bort fra lovens ord som i utgangspunktet ila et påbud.¹⁶ I stedet for en lovregel som tok utgangspunkt i at staten skulle ha erstattet sine nødvendige utgifter, tok dommerne utgangspunkt i den siktedes situasjon, og avgjorde omkostningsspørsmålet på dette grunnlaget. Domstolene var med andre ord sterkt rettsskapende på dette feltet, og det utviklet seg etter hvert ganske standardisert praksis på feltet.¹⁷

I NUT 1969: 3 s. 360 beskriver Straffeprosesslovkomiteen situasjonen å være den at staten bærer omkostningene i offentlige straffesaker, idet den domfelte sjeldent ilegges saksomkostningsansvar – «*og i alle tilfelle settes erstatningen til et beløp som er vesentlig mindre enn de virkelige omkostninger.*» For å lovfeste den allerede liberale domstolpraksis på området, foreslo straffeprosesslovkomiteen å gi hovedregelen en mer «elastisk» form.¹⁸

Da straffeprosessloven ble vedtatt i 1981, var det etter ordlyden fritt opp til rettens eget skjønn å avgjøre om og i hvilken utstrekning siktede skulle dekke statens omkostninger ved saken.¹⁹ Dette ble endret ved en lovendring i 1994, da ordene «bør siktede i regelen» ble tatt inn i be-

¹⁴ I Danmark var ordningen bl.a. foreslått i utkastet til lov om strafferetsplejen fra 1875.

¹⁵ Gamst (2007) s. 391.

¹⁶ Straffeprosessloven 1887 § 452 annet ledd.

¹⁷ Andorsen (1988) s. 235.

¹⁸ Andorsen (1988) s. 234.

¹⁹ Straffeprosessloven 1981 § 436.

stemmelsen.²⁰ Basert på forarbeidene til lovendringen fremstår endringen begrunnet i ønske om rettfærdig fordeling.²¹ Departementet fremhevet at domfelte med god økonomi i for liten grad var pålagt å betale en del av de faktiske kostnadene ved straffesaksbehandlingen, og at domstolen som regel unnlot å idømme saksomkostninger. Departementet viser også til at i de tilfeller det ble idømt omkostningsansvar, var summen som regel mye lavere enn de reelle kostnadene. I forarbeidene står det klart at hovedregelen skal være at straffedømte skal ilegges saksomkostningsansvar. Departementet skriver:

«Ileggelse av saksomkostninger skal etter en endring som foreslått være en hovedregel og skal derfor vurderes i alle straffesaker som fører til domfellelse, og det må etter departementets mening foreligge spesielle omstendigheter dersom saksomkostninger ikke skal ilegges.»²²

Selv om ordlyden «bør» i utgangspunktet gir domstolen et relativt vidt handlingsrom, legger forarbeidene til grunn at det må foreligge «spesielle omstendigheter» for at domstolen ikke skal ilegge saksomkostningsansvar.²³ I tillegg understreker departementet at man skal videreføre bestemmelsen i § 437 tredje ledd som bestemmer at saksomkostninger bare ilegges «dersom det antas mulig å oppnå betaling».

2.2 Hensynene bak reglene om saksomkostninger i straffesaker

Det viktigste hensynet bak ordningen med saksomkostninger i straffesaker er at siktede selv skal ta ansvar for noen av utgiftene som den kriminelle handlingen har medført.²⁴ Av lovgiver blir ordningen omtalt som «erstatningsplikt», og er forutsatt å stemme overens med vanlige erstatningsrettslige prinsipper.²⁵ I praksis innebærer dette at den siktede i større grad skal bære noen av de utgiftene som var en påregnelig følge av siktedes «*rettsstridige, forsettlig eller uaktsomme forhold*».²⁶ Særlig fremheves det at en domfelt med god økonomi i større grad bør pålegges å betale en del av de faktiske kostnadene ved straffesaksbehandlingen.²⁷

²⁰ Lov 15. juli 1994 nr. 51, jf. § 436.

²¹ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

²² Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

²³ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

²⁴ Andenæs (2014) s. 605.

²⁵ NUT 1969: 3 s. 359.

²⁶ NUT 1969: 3 s. 359.

²⁷ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

Fastleggelse av saksomkostningene vil utelukkende bero på rettens skjønn, både for å hensynta siktedes økonomiske evne på den ene siden, og samtidig kunne idømme en større andel av sakens faktiske kostnader når siktede er i stand til å tåle belastningen.²⁸ Systemet kan tolkes dit hen at lovgiver anser hensynet til den siktede tilstrekkelig ivaretatt av domstolene selv.

En annen begrunnelse bak ordningen med saksomkostninger er at den skal fungere som et insentiv for siktede til å forenkle prosessen. Dette fremgår av departementets uttalelse:

«I særlig grad gjelder det i åpenbare saker der siktede ville spart rettsapparatet for store utgifter [...] f.eks. ved å vedta et utferdiget forelegg eller ved å gi en uforbeholden tilståelse slik at saken kunne vært behandlet i forhørsrett.»²⁹

Å øke tilfanget av tilståelsesdommer har vært fremmet fra lovgivers side i lang tid. Saksomkostninger har i denne utstrekning vært foreslått som et tiltak for å motivere siktede til å benytte seg av den enkle og lettvinde avgjørelsesmåten som loven gjennom tilståelsesdom, gir adgang til.

²⁸ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

²⁹ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

3 Saksomkostninger etter straffeprosessloven

3.1 Saksomkostninger i saker avgjort ved dom

3.1.1 Domstolens adgang til å ilegge saksomkostninger

Hovedregelen om ileggelse av saksomkostninger i straffesaker fremgår i strpl. § 436 første ledd:

«Blir siktede dømt i offentlig sak, bør siktede i regelen pålegges å erstatte staten nødvendige omkostninger ved saken. Særlig bør en siktet som kan bebreides for under forfølgningen å ha opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn ellers nødvendig, pålegges å erstatte meromkostningene. Saksomkostninger kan også ilegges når en sak etter at hovedforhandlingen er berammet, blir hevet fordi siktede vedtar et tidligere utferdiget forelegg.

Når avgjørelsen ved anke eller begjæring om gjenåpning fra siktede går ham imot, gjelder regelen i første ledd tilsvarende. Det samme gjelder når rettsmiddel er brukt av noen som nevnt i § 308»

Det sentrale vilkåret for om det kan ilegges saksomkostningsansvar etter strpl. § 436, er at siktede blir «dømt i offentlig sak». Med «offentlig sak» må forstås straffesaker etter offentlig påtale, jf. straffeprosessloven § 63. At bestemmelsen bare gjelder «offentlig sak», innebærer at private straffesaker faller utenom. For private straffesaker gjelder i utgangspunktet tvistelovens saksomkostningsregler, jf. strpl. § 440 første ledd. Når en fornærmet reiser sivilt krav i tilknytning til straffesak, er det heller ikke «offentlig sak». For slike krav gjelder også som hovedregel tvistelovens saksomkostningsregler, jf. strpl. 439.

Bestemmelsen gjelder både for saker som avgjøres ved dom etter hovedforhandling, og ved tilståelsesdom. Samtidig må bestemmelsen avgrenses mot straffeprosessloven § 256 tredje ledd om saker som avgjøres ved vedtagelse av forelegg, jf. at siktede må bli «dømt». Det samme er antatt ved ileggelse av rettergangsstraff.³⁰

³⁰ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 3.

Regelen gjelder i ethvert tilfelle der siktede blir dømt, uavhengig av for eksempel type sak, sakens alvorlighetsgrad, reaksjonsform eller siktedes skyld.³¹ Ordlyden tilsier således at også utilregnelige personer som dømmes til tvungent psykisk helsevern kan ilegges saksomkostningsansvar. I saker der retten finner det bevist at siktede har gjort den aktuelle handlingen, men likevel frifinner siktede på grunnlag av for eksempel provokasjon eller retorsjon, har siktede rett til å anke, jf. strpl. § 307. I slike saker kan siktede ikke ilegges saksomkostningsansvar, ettersom siktede ikke er «dømt». Her bemerkes det for helhetens skyld at strl. § 436 gjelder for straffesaker mot både fysiske og juridiske personer, jf. ordlyden «siktede».

I mange straffesaker vil retten måtte ta stilling til flere tiltaleposter mot samme siktede. Resultatet kan bli at siktede dømmes for noen av tiltalepostene og frifinnes for andre. I slike tilfeller oppstår spørsmålet om den siktede kan ilegges saksomkostningsansvar også for tiltaleposter siktede er frifunnet for. Etter ordlyden kan en siktet som dømmes i «offentlig sak», dekke statens nødvendige omkostninger ved «saken». Ordlyden knytter altså omkostningsansvaret til saken og ikke til den enkelte tiltaleposten, noe som taler for at en siktet også kan ilegges omkostningsansvar uavhengig av om siktede frifinnes under enkelte tiltaleposter. I Rt. 1980 s. 1668 fremgår det imidlertid at domfelte bare kan ilegges saksomkostninger for den del av saken han domfelles for. Normalt vil det være vanskelig å koble konkrete utgifter for staten til de enkelte tiltalepostene. Retten vil derfor i praksis måtte foreta en konkret skjønsmessig vurdering. Som eksempel vises til kjennelse fra Follo tingrett TFOLL-2006-54701. Saken gjaldt to tilfeller av narkotikaovertridelser, og de to siktelsene gjaldt henholdsvis brudd på straffeloven (1902) § 162 første ledd og legemiddeloven³² § 31 annet ledd. Siktelsen for brudd på straffeloven (1902) § 162 ble henlagt som intet straffbart forhold da det viste seg at stoffet siktede hadde oppbevart, ikke var narkotika. Siktede vedtok forelegg for brudd på legemiddeloven § 31.³³ Om spørsmålet om ileggelse av saksomkostningsansvar foretok retten en skjønsmessig vurdering, og uttalte: «Idet den saken som ble henlagt gjaldt det mest alvorlige forholdet, legger retten skjønsmessig til grunn at 2/3 av tiden er gått med til denne saken, og 1/3 er gått med til den andre saken.» Kjennelsen viser at omkostningene skulle knyttes til saken, og at med saken menes her det forholdet man dømmes for.

³¹ I tidligere lov var skyld et kvalifiserende vilkår.

³² Lov om legemidler mv. (legemiddeloven) 04.12.1992 nr. 132.

³³ Antageligvis for bruk, men dette fremgår ikke av kjennelsen.

3.1.2 Saksomkostninger skal som hovedregel ilegges uavhengig av påstand
Straffeprosessloven § 436 angir at den dømte «bør» ilegges saksomkostninger. Domstolen må altså ta selvstendig standpunkt til om det skal ilegges saksomkostninger. For omkostningsansvar ved vedtagelse av forelegg er regelen at den dømte «kan» ilegges omkostningsansvar jf. strpl. § 256 tredje ledd, se nærmere under punkt 3.2.

I Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) er det presisert at retten som hovedregel skal ilegge saksomkostninger ved domfellelse etter straffeprosessloven § 436 første ledd. Det skal foreligge «spesielle omstendigheter» for å gjøre unntak fra denne hovedregelen.³⁴ Senere praksis fra Høyesterett viser til lovens ordlyd og uttalelsene i forarbeidene, og bekrefter at det som hovedregel skal ilegges saksomkostningsansvar, samtidig som dommeren kan utvise skjønn. I HR-2016-1700-U uttaler Høyesteretts ankeutvalg:

«Det ligger samtidig i lovens struktur og formuleringer – spesielt uttrykket «bør siktede i regelen» – en åpning for at den dømmende rett setter kostnadsansvaret ned eller lar det falle helt bort, ut fra en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. At det skal foretas en slik vurdering følger også av sammenhengen med straffeprosessloven § 437 tredje ledd, som bestemmer at utsiktene til å oppnå betaling og hensynet til siktedes økonomiske situasjon skal trekkes inn.»

Som ankeutvalget skriver skal domstolen foreta en konkret vurdering av saksomkostningsspørsmålet i hver sak. Retten har dessuten plikt til å vurdere omkostningsspørsmålet uavhengig av om partene, herunder påtalemyndigheten, fremmer krav om saksomkostninger eller ei, jf. Rt. 1995 s. 1367, der kjæremålsutvalget uttaler:

«Kjæremålsutvalget er ikke enig med de kjærende parter i at idømmelse av saksomkostninger etter straffeprosessloven § 436 er betinget av påstand fra påtalemyndigheten eller aktors side. Slik bestemmelsen er formulert, skal retten av eget tiltak ta opp spørsmålet om saksomkostninger på den måten lagmannsretten har gjort i dette tilfellet.»

³⁴ Ot.prp. nr.45 (1993–1994) s. 5

Slik Høyesteretts avgjørelse angir, er regelens utforming ment å gi domstolene plikt til å vurdere spørsmålet om saksomkostninger i hver enkelt sak. Dette fremgår uttrykkelig av Ot.prp. nr. 45 (1993–1994), som omtaler formålet med å endre ordlyden til «bør siktede i regelen».

Et relevant moment, som ikke nevnes av departementet i Ot.prp. nr. 45 (1993–1994), er om saken avgjøres ved tilståelsesdom eller ikke.³⁵ Hvilke kostnader som i tilfellet tilståelsesdom skulle være omfattet av saksomkostningsansvaret fremgår det ingen opplysninger om. Et annet spørsmål er om tilståelsesdom som er prosessbesparende, bør tillegges vekt i formildende retning. Med hensyn til at straffeprosessloven § 436 første ledd laster den som vanskeliggjør saken, er det nærliggende å gå ut fra at tilståelsesdom vil vurderes formildende. På den andre siden kan saken være tynget av en krevende og dyr etterforskning. Konklusjonen må nok være at domstolen foretar en konkret skjønnsmessig vurdering de relevante momenter, men at tilståelsesdom i seg selv ikke er til hinder for at det ilegges saksomkostninger.

3.1.3 Hvilke omkostninger kan erstattes

3.1.3.1 *Statens nødvendige omkostninger ved saken*

Staten kan bare kreve dekket omkostninger som er pådratt «ved saken», jf. strpl. § 436 første ledd første punktum. Lovens ordlyd gir ingen nærmere veiledning for å avgjøre hvilke omkostninger som skal anses pådratt «ved saken». Etter ordlyden kan enhver omkostning pådratt ved saken kreves dekket.

Om den nærmere avgrensningen av hvilke omkostninger som skal anses som pådratt «ved saken», gir Høyesterett følgende beskrivelse i HR-2016 1700-U avsnitt 10:

«Bestemmelsen viser til «saken», og må derfor forstås slik at domfelte ikke kan belastes kostnader ved strafferettssystemet som ville ha påløpt uavhengig av vedkommendes sak. Ansvar er begrenset til de konkrete kostnadene i saken, for eksempel lønnskostnader for aktor, salær til oppnevnt forsvarer og bistandsadvokat, utgifter til forkynnelse, godtgjørelse til vitner, sakkyndige og tolker og reiseutgifter, jf. Rt-2011-10 avsnitt 28.»

Lovens ordlyd gir ingen konkret anvisning på hvilket tidspunkt vurderingen av «ved saken» knytter seg til. Hvis lovens ordlyd skal tolkes bokstavelig, vil dette omfatte omkostninger fra

³⁵ Andenæs (2014) s. 606-607.

etterforskningens begynnelse til saken er rettskraftig avgjort. Selv om dommen faller på et gitt tidspunkt, blir den ikke nødvendigvis rettskraftig samtidig. Her kan det tenkes utgifter som genereres etter hovedforhandlingen, og som også faller inn under omkostninger «ved saken». For eksempel utgifter til transport av siktede til fengselet eller overtidsbetaling for politibetjenter. Forarbeidene til straffeprosessloven § 436³⁶ gir heller ingen anvisning på hvor langt frem i tid ansvaret for omkostningene kan strekke seg. Bjerke mfl. angir at utgifter til etterforskning, saksforberedelse og hovedforhandling må regnes å være omfattet av uttrykket «ved saken».³⁷ I praksis vil det neppe kunne medregnes hypotetiske utgifter for tiden etter at dommen har falt ettersom beviskravet for årsakssammenheng ikke vil være oppfylt.

Den siktede kan bare idømmes å erstatte de «nødvendige» omkostningene. Ordlyden tilsier at dersom omkostningene har vært nødvendige, har staten krav på å få dem erstattet. Når ansvaret er begrenset til de «nødvendige» omkostningene, innebærer dette at en rekke kostnader likevel ikke er dekningsberettigede. Hva som kan regnes som «nødvendige» kostnader, gir loven ingen videre anvisning på. Hvorvidt omkostningene kan anses som nødvendige, vil i stor grad bero på rettens skjønn. Spørsmålet om hvilke kostnader som har vært nødvendige, må avgjøres etter en konkret vurdering av om utgiftene objektivt sett har vært nødvendige etter en konkret skjønnsmessig vurdering. Et moment som kan ha betydning for denne vurderingen, er om kostnadene var «rimelige å pådra seg på det aktuelle tidspunktet».³⁸

I praksis vil nødvendighetsvurderingen bli foretatt i ettertid i og med at saksomkostningsspørsmålet normalt avgjøres i retten. Dersom retten stiller spørsmål ved om utgiftene har vært «nødvendige», vil avgjørelsen måtte bero på hva påtalemyndigheten med rimelighet kan begrunne som naturlige tiltak for å fremme saken. Dersom det kommer frem under hovedforhandlingen at utgiftene var rimelige å pådra seg, men at etterpåklokskap likevel tilsier at kostnadene kunne ha vært unngått, bør vurderingen komme den siktede til gode.³⁹

Som eksempel må utmålingen av utgiftene til sakkyndige og aktor begrenses etter nødvendighetsvilkåret. Utmålingen er spesifisert i Rt. 2011 s. 10 avsnitt 28, der det fremgår at:

³⁶ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994).

³⁷ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 4.

³⁸ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 4.

³⁹ Både Andenæs (2014) og Andorsen (1988) anfører at «etterpåklokskap» bør komme den siktede til gode.

«For lagmannsretten, men ikke for tingretten, hadde A oppnevnt offentlig forsvarer. Lagmannsrettens utgifter til forsvareren kan inkluderes i omkostningsansvaret. Videre oppnevnte tingretten to sakkyndige som følge av en innsigelse fra As side. Også utgiftene til sakkyndige kan inkluderes i omkostningsansvaret, jf. Ot.prp.nr.45 (1993–1994) side 4. Aktor for tingretten og lagmannsretten har videre opplyst at han siden oppstart av saken totalt har anvendt 120 timer på saken. Det fremgår av Ot.prp.nr.45 (1993–1994) side 4 at omkostningsansvaret også kan omfatte utgifter til aktor – noe som for øvrig var uttrykkelig lovfestet i den forrige straffeprosessloven § 452. Ansvarer må imidlertid begrenses til arbeidet som aktor. Det er derfor bare den tiden som har medgått til forberedelse og gjennomføring av hoved- og ankeforhandlingen som det kan pålegges omkostningsansvar for.»

Slik det fremgår skal kostnadene for aktor begrenses til arbeidet som aktor. Hva som inngår i «arbeidet som aktor» beror på sakens kompleksitet, og hva som har vært nødvendig. Summen for en dags arbeid i retten og eventuelt overtid kan fort bli et betydelig beløp. Satsen for aktor er anslått til 320 kroner per time og 2 400 kroner per dag.⁴⁰ Utgifter til forsvarer beregnes i utgangspunktet etter stykkprisforskriften,⁴¹ der offentlig salærsats for 2019 er 1040 kroner per time.⁴² Men ved lengre saker får forsvarere dekket salær etter salærforskriften,⁴³ jf. stykkprisforskriften § 7 fjerde ledd.

Reglene om saksomkostninger i straffesaker angir ikke hvilke utgifter som skal inngå i utmålingen. Dette var et bevisst valgt fra lovgivers side. I NUT 1969: 3 s. 360 uttalte straffeprosesslovkomiteen at «[d]en gjeldende lov har søkt å angi både positivt og negativt hva omkostningsansvaret omfatter, men komiteen anser det tilstrekkelig med en negativ angivelse. Noen realitetsendring er ikke tilsiktet.» Denne praksisen er fulgt opp i gjeldende lov, men ikke kommentert nærmere i endringslovens forarbeider.

Forarbeidene, rettspraksis og juridisk litteratur har i stor utstrekning gitt en stikkordsmessig oppramsing over hvilke utgifter som kan omfattes av nødvendighets-kravet. Rettskildene gir ingen oppklaring av hvorvidt opplistingen er uttømmende. Likevel det bør kunne legges til grunn at «nødvendige» utgifter vil variere fra sak til sak, noe som tilsier at utgifter som ikke

⁴⁰ Satsene er basert på laveste lønnstrinn for politijurister (58), inkludert feriepenger og arbeidsgiveravgift.

⁴¹ Stykkprisforskriften 12. desember 2005 nr. 1442.

⁴² Justis- og beredskapsdepartementet (2018).

⁴³ Salærforskriften 12. mars 1997 nr. 1441.

nevnes i rettskildene, også kan gjøres gjeldende. I Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 4 fremgår det at:

«De omkostninger det bør kunne tas hensyn til er utgifter til forkynnelse, godtgjøring til vitner og sakkyndige, reiseutgifter for politiets og påtalemyndighetens tjenestemenn og salær og reiseutgifter til den oppnevnte forsvarer og eventuell bistandsadvokat. Det bør også kunne tas hensyn til den andel av lønnsutgifter som er gått med til aktor i den enkelte sak.»

Av øvrige utgifter som har vært ansett som «nødvendige omkostninger» ved saken, fremgår politiets ekstrautgifter til overtidsgodtgjørelser mv. og der reise- og kostutgifter i forbindelse med etterforskningen omfattes.⁴⁴

Videre kan det tenkes at det under etterforskning og behandling i retten vil kunne påløpe seg mer spesielle utgifter, slik som oppbevaringsplass og transport av beslaglagte midler. Blant annet kan beslag i dyrebare kunstgjenstander gjøre krav på spesiell oppbevaring. Rettspraksis har ikke gitt noen føringer om at utgifter til oppbevaring etter at dommen er avsagt, skal dekkes. Da straffedommen ikke er rettskraftig i det øyeblikket den avises, er det i prinsippet åpent for at påfølgende utgifter kan inkluderes, så lenge siktede er gjort oppmerksom på kravet. Her oppstår behovet for at domstolene trekker en eventuell grense, noe som foreløpig ikke har vært aktuelt, eller at det ikke er gitt noen begrunnelse.

3.1.3.2 *Utgifter som ikke kan kreves erstattet*

Straffeprosessloven § 437 første ledd angir hvilke omkostninger retten ikke skal ta hensyn til ved fastsettelsen av «nødvendige» utgifter.

«Ved fastsetting av saksomkostninger etter § 436 regnes ikke med utgifter til medlemmer av retten eller tjenestemenn ved domstolene, eller utgifter til rettslokalet.»

Dette er den eneste konkrete angivelsen i loven som sier hva som ikke inngår i omkostningsansvaret.

⁴⁴ Fremkommer opprinnelig av Rt. 1974 s. 1410 jf. Rt. 1985 s. 1255.

Felles for disse utgiftene er at de gjelder alle straffesaker, enten den siktede dømmes eller ei.⁴⁵ Med denne avgrensningen faller også en stor del av kostnadene ved sakens behandling i domstolen bort, og dekkes uten hensyn til størrelse av det offentlige.

I Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 11 bemerkes det at man med bakgrunn i Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6 nr. 3 bokstav e⁴⁶ ikke kan pålegge domfelte å bære utgifter til tolk. Selv om utgifter til tolk fordrer kostnader som er «nødvendige omkostninger ved saken», er disse statuert som en minimumsrettighet, og skal dekkes av staten. For øvrig nevner Høyesteretts ankeutvalg i kjennelsen HR-2016-1700-U at ansvaret også omfatter utgifter til tolk, jf. avsnitt 10 gjengitt ovenfor under punkt 3.1.3.1. Etter EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav e er kravet på vederlagsfri tolk absolutt med den forutsetning at siktede ikke kan forstå eller tale rettspråket.⁴⁷ Hensikten er å sikre tilgjengeligheten til retten. Det må således være nærliggende å slutte fra kjennelsen at en siktet som forstår språket, ikke kan insistere på vederlagsfri tolk, fordi vedkommende for eksempel ønsker å føre sitt forsvar på et annet språk. EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav e gjelder under de samme forutsetninger også retten til oversettelse av sakens dokumenter.⁴⁸

Bjerke mfl. anfører at alle omkostningene i forbindelse med fullbyrdingen faller utenom. I praksis betyr dette at utgifter i forbindelse med inndrivelse av bøter, erstatning eller saksomkostninger ikke skal regnes med.⁴⁹ Utgifter til varetektsfengsling skal ifølge Andenæs heller ikke inngå som omkostning.⁵⁰

3.1.3.3 *Flere personer siktet i samme sak*

Dersom flere siktede blir dømt i samme sak, og det er aktuelt å ilegge saksomkostninger etter straffeprosessloven § 436 første ledd, skal omkostningene fordeles mellom dem. Dette fremgår av straffeprosessloven § 437 annet ledd:

⁴⁵ Andorsen (1988) s. 238.

⁴⁶ Forarbeidet henviser til bokstav c og d.

⁴⁷ Guide on Article 6 of the Convention s. 88, avsnitt 492.

⁴⁸ Guide on Article 6 of the Convention s. 88, avsnitt 498.

⁴⁹ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 437 note 4.

⁵⁰ Andenæs (2014) s. 606.

«Har flere personer vært siktet i en sak, fordeles omkostningene mellom dem etter rettens skjønn. Utgifter som bare gjelder den enkeltes forhold, er de andre uvedkommende.»

Lovens første punktum gir anvisning på at omkostningene skal «fordeles» etter hva retten finner rimelig.

Det skjer ofte at flere personer har vært involvert i samme straffbare forhold, men at deres roller varierer, eller at deres evne til å betjene omkostningene er forskjellig. Denne regelen gir retten et handlingsrom til å differensiere og bestemme i hvilken grad den enkelte skal ilegges ansvar, samt for hvilke utgifter i tråd med de øvrige utmålingsbestemmelsene.⁵¹

Fordeling etter rettens skjønn kan tolkes dit hen å innebære at omkostningsansvaret ikke er et solidaransvar, men at loven bygger på en fordelings-regel basert på i hvilken utstrekning den siktede *kan* ilegges saksomkostningsansvar.

Paragrafens andre punktum om at forhold som kun gjelder den enkelte, ikke skal ramme de andre, er en praktisk viktig regel, for eksempel i forbindelse med vidløftiggjøringskriteriet, jf. strpl. § 436 første ledd, andre og tredje punktum. Dersom bare én siktet kan bebreides for under forfølgningen å ha opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn ellers nødvendig, er det rimelig å anta at kun denne pålegges å erstatte meromkostningene.

3.1.4 Forhold knyttet til den straffedømte som taler for at det ikke bør ilegges omkostningsansvar

Den straffedømtes økonomiske evne er i både rettslig og praktisk forstand et særlig viktig moment i rettens vurdering av om omkostningsansvar skal idømmes. I praktisk forstand er realiteten den at veldig mange som blir siktet i straffesaker, har dårlig økonomi. Derfor vil det ofte også være lite realistisk å få saksomkostningene dekket. I rettslig forstand er det i straffeprosessloven § 437 tredje ledd inntatt en egen bestemmelse om omkostningsansvar når straffedømte er uten økonomisk evne. I tredje ledd heter det:

⁵¹ Spesielt straffeprosessloven § 437 tredje ledd.

«Saksomkostninger ilegges bare dersom det antas mulig å oppnå betaling, og avpasses etter siktedes økonomiske evne.»

Etter første leddsetning er det bestemt at saksomkostninger «ilegges bare dersom det antas mulig å oppnå betaling». Andre leddsetning bestemmer at omkostningsansvaret «avpasses etter siktedes økonomiske evne». Hvordan bestemmelsen skal forstås er ikke tydelig, og spørsmålet gjelder særlig om første leddsetning skal forstås som et unntak fra hovedregelen om ileggelse av omkostningsansvar etter § 436, eller om § 437 kun er en utmålingsregel. Mer presist; kan domstolen ilegge omkostningsansvar selv når det ikke antas mulig å oppnå betaling, f.eks. basert på en helhetsvurdering sammen med momentene i «bør»-vurderingen etter § 436?

Spørsmålet er ikke kommet på spissen for Høyesterett. Ordlyden taler for at første leddsetning er et unntak fra hovedregelen som oppsetter en skranke for domstolens adgang til å ilegge omkostningsansvar, ettersom det står at saksomkostninger ilegges «bare» dersom det antas mulig å oppnå betaling. «Bare» må naturligvis forstås dit hen at i andre tilfeller ilegges ikke saksomkostningsansvar. Praksis fra lagmannsrettene tyder på bestemmelsen praktiseres som en skranke for om domstolen kan ilegges omkostningsansvar, ikke bare som en bestemmelse om utmålingen, jf. f.eks. LB-2018-145485. I saken viser retten først til at det etter hovedregelen i § 436 skal ilegges omkostningsansvar. Retten uttaler så:

«Det følger likevel av straffeprosessloven § 437 siste ledd at saksomkostninger bare skal ilegges dersom det antas mulig å oppnå betaling. Tatt i betraktning at A nå dømmes til en lengre ubetinget fengselsstraff, og at han også dømmes til å betale et betydelig erstatningsbeløp til B, ilegges saksomkostninger ikke.»

I andre retning trekker det at bestemmelsens første ledd er å finne i § 437 som omhandler utmåling, ikke § 436 som angir regelen om det kan ilegges omkostningsansvar, selv om spørsmålet tematisk og systematisk hadde hørt bedre sammen med «bør»-vurderingen etter § 436. Systematikken henger antagelig igjen fra før § 436 ble endret i 1994. Før 1994 ga § 436 retten et fullstendig fritt skjønn til å ilegge eller ikke ilegge omkostningsansvar. Funksjonen til § 437 tredje ledd første leddsetning var den gang å legge en viss begrensning på dommerens helt frie skjønn. Ved lovendringen av § 436 i 1994 endret også funksjonen til § 437 tredje ledd første leddsetning seg til å være et unntak fra den nye hovedregelen.

Gjeldende rett må antas å være at retten er forhindret fra å ilegge saksomkostningsansvar dersom det ikke antas mulig å oppnå betaling.

I tillegg til at § 437 er en selvstendig skranke mot idømmelse av saksomkostningsansvar, gir denne økonomiske evnebetraktningen etter § 437 en viktig føring til domstolene også i tolkningen av hovedregelen i § 436. Paragraf 437 andre delsetning angir at retten ikke skal fastsette saksomkostningene til et større beløp enn det den mener siktede er i stand til å betale.

Retten skal basere seg på egen skjønnsmessig vurdering, jf. ordlyden «antas». I hvilken grad denne antakelsen må kvalifiseres i noen grad, altså hvor sterk den må være, gis det ingen nærmere anvisning på, verken i ordlyden, forarbeidene eller rettspraksis. Fordi det er tale om et erstatningskrav, er det nærliggende at retten opererer med krav til alminnelig sannsynlighetsovervekt, ikke strafferettens beviskrav. Ut over «mulig» betalingsevne, gir ordlyden ingen videre anvisning på hva antakelsen skal bygge på. Resultatet er som regel at der retten antar at den straffedømte ikke har tilstrekkelig økonomisk evne til å betale saksomkostningene, ilegger den heller ikke saksomkostninger.

Det følger av forarbeidene⁵² at retten er nødt til å foreta en individuell vurdering basert på øvrige subjektive forhold. Som eksempel kan nevnes Rt. 1986 s. 494, der domfelte på tross av at vedkommende var svært formuende, ble fritatt for omkostningsansvar fordi Høyesterett fant at økonomien bar preg av klar ubalanse.⁵³ Retten tok blant annet hensyn til skatteansvar og gjeldsansvar, og at den dømte ble pålagt å utrede til sammen 800.000 kroner i inndragning og saksomkostninger pålagt ved lagmannsrettens dom. Dommen viser at det ikke kun er manglende økonomisk evne som er avgjørende, men også om evnen er å anse som bærekraftig.

I vurderingen av vilkåret «økonomisk evne» vil retten også kunne vektlegge at Statens innkrevingsentral inngår betalingsavtaler tilpasset den enkeltes økonomi.

I praksis vil påtalemyndigheten legge frem dokumentasjon på den siktedes økonomiske situasjon, som den siktede får mulighet til å imøtegå, jf. strpl. § 441 siste punktum. Her legges det da opp til en bevisrettslig argumentasjon for hvorvidt den siktedes økonomi har tilstrekkelig

⁵² Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

⁵³ Rt. 1986 s. 494, s. 497.

bæreevne. Ettersom det er domstolen som må anta betalingsevne, taler det for at bevisbyrden ikke ligger hos den siktede. Det neppe stilles spesielt strenge krav til om siktede mangler betalingsevne, i og med at beviskravet antageligvis er alminnelig sannsynlighetsovervekt.

Ordlyden eller forarbeidene gir heller ingen veiledning for *når* det må antas mulig å oppnå betaling. Det kan tenkes at den fremlagte dokumentasjonen viser at det ikke finnes dekningssevne på forhandlingstidspunktet, men at det er holdepunkter for at siktede vil få dekningssevne i fremtiden.

I veiledningen⁵⁴ til påtalemyndigheten er aktor oppfordret til å vurdere *innfordringshensynet*,⁵⁵ som tilsier at aktor kan se til hvilke formues- eller inntektsutsikter tiltalte har fremover. I denne vurderingen inngår trygd og pensjon som inntekt, mens sosialstønad som er ment til nødvendig livsopphold og dermed er behovsprøvd, faller utenom. Dersom den siktede venter på et arve-, forsikrings- eller erstatningsoppgjør, eller innkommende trygdeytelser eller inntekter, vil dette inngå i vurderingen av den økonomiske bæreevnen. På dette feltet kan det stilles spørsmål ved hvor hypotetisk den siktedes fremtidige formue- eller inntektsutsikter må være. Her er det imidlertid neppe mulig å finne noe presist kriterium.

3.1.4.1 Spesielle omstendigheter

Ileggelse av saksomkostninger ble med forarbeidene til endringsloven 1994 foreslått å være hovedregelen. Departementet uttalte i den forbindelse at det må «foreligge spesielle omstendigheter dersom saksomkostninger ikke skal ilegges».⁵⁶

Forarbeidene angir spesifikt at «spesielle omstendigheter» foreligger når det er «klart at tiltalte ikke har økonomisk evne». Departementet lister i Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) ulike momenter som inngår i evnebetraktningen:

«Når retten skal vurdere om domfelte har økonomisk evne, må det tas hensyn til forsørgeransvar, eventuell erstatning han er dømt til å betale fornærmede, mulighet for arbeid etter eventuell soning av fengselsstraff, om han besitter formue mv. Videre kan man ta hensyn til lengden av den fengselsstraff han er idømt, eventuell sikring, om han

⁵⁴ Materialsamling saksomkostninger, Oslo politidistrikt 2018 (upublisert).

⁵⁵ Hensynet har ingen materiell hjemmel, men er brukt som et reelt hensyn.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 5.

er meget ung, lider av alvorlig sykdom eller hvor idømmelse av store saksomkostninger vil vanskeliggjøre rehabilitering av domfelte. Det bør heller ikke ilegges saksomkostninger der dette av andre grunner vil virke svært urimelig.»

Vektingen av momentene avhenger av i hvilken grad den siktedes økonomiske evne påvirkes. For eksempel vil momentet «forsørgeransvar» være mindre viktig dersom ansvaret i nærmere fremtid er i ferd med å opphøre. Flere av momentene må ses i sammenheng. For eksempel kan lang fengselsstraff være en viktig faktor i vurderingen av domfeltes mulighet for arbeid etter endt soning. Hva som kan regnes som lang fengselsstraff, er noe usikkert. I kjennelsen inntatt i Rt. 1995 s. 1406, uttaler Høyesterett at en fengselsstraff i to år og seks måneder ikke er til hinder for å ilegge ansvar. Samtidig kan en ikke slutte for mye fra kjennelsen, da den ikke sier noe om andre relevante momenter av betydning i den konkrete saken, for eksempel siktedes økonomiske evne. Kjennelsen uttaler heller ingen ting om vekten av lengden på fengselsstraffen, eller om to år og seks måneder er å anse som en lang fengselsstraff i relasjon til spørsmålet om omkostninger bør ilegges.

Størrelsen på et eventuelt erstatningskrav fra fornærmede kan også ha avgjørende betydning for hvorvidt den siktede har økonomisk evne i overskuelig fremtid. Tilsvarende vil en siktet som besitter formue, på tross av at vedkommende er arbeidsledig, kunne regnes å ha økonomisk bæreevne. I slike tilfeller er retten overlatt til skjønnsmessig logikk.

Vurderingen av «spesielle omstendigheter» er svært individuell. Lovgiver ønsket uttrykkelig å unngå omkostningsansvar der det kunne virke urimelig.⁵⁷ Det kan utvilsomt virke urimelig å ilegge saksomkostninger der den siktede er ung, lider av alvorlig sykdom eller dersom ilegelsen av saksomkostninger vanskeliggjør rehabilitering av den domfelte.⁵⁸ Gode grunner taler for at siktedes resosialiseringsmuligheter bør tas i betraktning. Herunder muligheten for å gjenoppta et normalt liv utenfor det kriminelle miljøet og med jobb, bolig og familie.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) s. 11.

⁵⁸ Innst. O. nr. 41 (1993–1994) s. 2.

3.1.5 Forhold knyttet til den straffedømte som taler for at det bør ilegges omkostningsansvar

Vidløftiggjøringskriteriene⁵⁹ fremgår av straffeprosessloven § 436 første ledd, andre og tredje punktum. Jeg siterer for sammenhengens skyld hele først ledd:

«Blir siktede dømt i offentlig sak, bør siktede i regelen pålegges å erstatte staten nødvendige omkostninger ved saken. Særlig bør en siktet som kan bebreides for under forfølgningen å ha opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn ellers nødvendig, pålegges å erstatte meromkostningene. Saksomkostninger kan også ilegges når en sak etter at hovedforhandling er berammet, blir hevet fordi siktede vedtar et tidligere utferdiget forelegg.»

Bestemmelsens to momenter er begge vidløftiggjørende.⁶⁰ I motsetning til tilståelse som er formildende, er vidløftiggjøring ansett som en skjerpene omstendighet, og et viktig argument for at det bør være adgang til å ilegge saksomkostninger.⁶¹ Disse to momentene vil bli behandlet enkeltvis i dette kapitlet.

Andre punktum må ses i sammenheng med hovedregelen i første punktum. Uttrykket «særlig bør» gir anvisning på at det skal mer tungtveiende grunner til for ikke å pålegge saksomkostningsansvar enn etter hovedregelen i første punktum, men også her må retten foreta en helhetsvurdering.

Bestemmelsen retter seg bare mot den «siktede». Henvisningen utelukker således andre parter, som for eksempel forsvarer. Det kan imidlertid tenkes situasjoner der det for retten vil være vanskelig å avgjøre hvem som er å bebreide for eventuelle meromkostninger. Og det er den siktede selv som må kunne «bebreides» for meromkostningen. I tvilstilfeller bør det være rimelig at tvilen kommer den siktede til gode.

Et viktig vilkår er at «omkostningene er blitt høyere enn nødvendig». Dette forutsetter at det er gjort en vurdering av hva som er «nødvendige omkostninger», etter strpl. § 436 første ledd første punktum, og at omkostningene er blitt høyere enn dette. Her bør det stilles krav om

⁵⁹ Uttrykket «vidløftiggjøre» er hentet fra NOU 2016: 24 s. 509, og er en samlebetegnelse for bebreidende oppførelsen som vanskeliggjør saken. Uttrykket «vidløftiggjøringskriteriet» er hentet fra Huitfeldt (2018).

⁶⁰ NOU 2016: 24 s. 509.

⁶¹ Gamst (2007) s. 395.

årsakssammenheng mellom de handlinger/unnlatelser som er siktede å bebreide, og merkostnadene. Dette var tilfellet i Rt. 1998 side 871 der domfeltes «egen opptreden» førte til at han ble idømt 4000 kroner i meromkostninger fordi omkostningene forut hovedforhandlingen hadde blitt høyere enn ellers nødvendig.⁶²

Ansvar er angitt til å gjelde «merkostnadene», som betyr kostnader ut over de nødvendige som uansett ville ha påløpt. Å trekke et fornuftig skille her vil imidlertid kunne by på store problemer. Videre er det vel rimelig å anta at siktede som ilegges saksomkostninger etter hovedregelen, også kan ilegges ansvar for meromkostningene. Tilsvarende bør en siktet som ikke blir ilagt saksomkostninger etter «bør»-vurderingen i første punktum, likevel kunne ilegges ansvar for merkostnadene dersom den bebreidende opptreden tilsier det.

Det andre momentet fremgår av straffeprosessloven § 436 første ledd tredje punktum, og gjelder den som nekter å vedta et forelegg uten å ha «noen rimelig grunn»⁶³ for å ønske retts avgjørelse i saken:

«Saksomkostninger kan også ilegges når en sak etter at hovedforhandling er berammet, blir hevet fordi siktede vedtar et tidligere utferdiget forelegg.»

Uttrykket «berammet» gir anvisning på at tid og sted for hovedforhandlingen må være fastsatt, men at hovedforhandlingen ikke må være påbegynt. I forarbeidene er det imidlertid henvisning til tiden «like før eller under hovedforhandling».⁶⁴ Dette tilsier at en siktet som vedtar et utferdiget forelegg etter at hovedforhandlingen er påbegynt, også kan bli ilagt ansvar for saksomkostningene.

Forutsetningen for at saksomkostningsansvaret kan ilegges etter denne regelen, er at det foreligger et «tidligere utferdiget forelegg». Bjerke mfl. hevder at bestemmelsen må forstås bokstavelig, noe som innebærer at den ikke får anvendelse i saker hvor forelegget endres som følge av det som kommer frem under hovedforhandlingen.⁶⁵ Påtalemyndigheten kan f.eks. tenkes å endre forelegget til siktedes gunst, noe som kan motivere den siktede til å vedta fore-

⁶² Saksforholdet fremgår ikke helt klart, men det kan se ut som om det var tale om opptreden forut hovedforhandling.

⁶³ NUT 1969: 3 s. 359.

⁶⁴ NUT 1969: 3 s. 359.

⁶⁵ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 5.

legget likevel. Et forelegg som endrer karakter etter at det er skrevet første gang, vil derfor ikke kunne regnes som et «tidligere utferdiget forelegg».

Gode grunner taler for at retten (i praksis påtalemyndigheten) bør gjøre den siktede oppmerksom på at det kan bli tale om saksomkostninger dersom forelegget ikke vedtas. Selv om sakens karakter tilsier at den kan avgjøres ved forelegg, kan det likevel tenkes flere tilfeller der siktede ønsker rettens avgjørelse, eksempelvis der botens størrelse anses som overdreven, eller der den siktede ønsker å imøtegå siktelsen. På den ene siden kan det virke noe urimelig at siktede skal ilegges saksomkostninger ved å benytte seg av denne retten. På den andre siden er saksomkostninger et viktig insentiv for den siktede til å forenkle prosessen som medfører at den siktede tenker seg om før en eventuell avståelse fra forelegget. Andenæs argumenterer at den siktede i situasjoner der dommen medfører at boten settes ned, hadde rimelig grunn til å ønske rettens avgjørelse, og derfor ikke bør ilegges erstatning for omkostningene ved domstolsbehandlingen.⁶⁶ Begrunnelsen synes å være at ilagte saksomkostninger i et slikt tilfelle ville kunne gå opp i opp med reduksjonen av boten, noe som ville ha vært svært urimelig.

3.1.6 Prosessuelt

3.1.6.1 Avgjørelsen om erstatning for saksomkostninger

Behandlingsmåten for saksomkostningskrav fremgår av straffeprosessloven § 441.

«Avgjørelse om erstatning for saksomkostninger tas i dommen eller i den kjennelse som avslutter saken. Er slik avgjørelse ikke truffet, eller innstilles forfølgningen uten dom eller kjennelse, kan krav om saksomkostninger bringes inn til avgjørelse ved kjennelse av den rett som har hatt saken, eller om ingen rett har hatt saken, den tingrett som saken hører under etter § 12. Kravet settes fram innen en måned etter at det ble adgang til det. Før avgjørelsen treffes, skal motparten ha hatt anledning til å uttale seg»

Bestemmelsens første punktum gjelder alle krav om saksomkostninger etter straffeprosessloven uavhengig av om erstatningskravet er fremsatt av staten eller siktede. Regelen er at avgjørelsen skal treffes i den fellende eller frifinnende dom, eller i den kjennelse som avslutter sa-

⁶⁶ Andenæs (2014) s. 606.

ken. Loven forutsetter at vilkårene for å avgjøre spørsmålet om saksomkostninger er til stede under hovedforhandlingen.

Selv om det kan være uklarerheter knyttet til kravet, har retten likevel plikt til å treffe en avgjørelse. Retten kan henvise partene til bestemmelsens andre punktum, som fastsetter at kravet kan bringes inn til avgjørelse på et senere tidspunkt. Dersom partene likevel fremdeles ønsker kravet påkjent etter første punktum, kan ikke retten nekte å treffe en avgjørelse.⁶⁷

Med «avslutter saken» menes saken om straffekravet.⁶⁸ Etter bestemmelsens andre punktum er avgjørelsen om saksomkostninger et selvstendig spørsmål, og gjelder f.eks. der saksomkostningskravet ikke er tilstrekkelig opplyst på straffesakens avgjørelsestidspunkt.

Tredje punktum angir at kravet må settes frem *innen en måned etter at det ble adgang til det*, og retter seg kun mot «kravet». Ordlyden setter således ingen skranker for at nødvendige opplysninger kan tilkomme senere. I det praktiske liv vil ikke omkostningene alltid være fastlagt når straffesaken er klar til pådømmelse. Påtalemyndigheten kan f.eks. tenkes å vente på endelig faktura fra revisor eller sakkyndig. Andenæs hevder at domstolene likevel har adgang til å idømme omkostningsansvar når straffesaken for øvrig er klar til pådømmelse.⁶⁹

3.1.6.2 Siktetes anledning til å uttale seg

Etter straffeprosessloven § 441 siste punktum «skal motparten ha hatt anledning til å uttale seg» før avgjørelsen treffes.

Bestemmelsen om kontradiksjon er en «skal»-regel. I enkelte tilfeller kan det godt hende at siktedes personlige og økonomiske situasjon ikke blir tilstrekkelig opplyst under hovedforhandlingen, og at rettens faktiske grunnlag for erstatningsutmåling ikke samsvarer med den virkelige situasjonen. Hvis slik er tilfellet, skal den siktede være gitt mulighet til å imøtegå rettens avgjørelse, jf. strpl. § 441 siste punktum. Som eksempel kan vises til avgjørelsen inn tatt i Rt. 1995 s. 136 der Høyesteretts kjæremålsutvalg opphevet lagmannsrettens idømmelse av saksomkostninger med den begrunnelse at de domfelte ikke hadde fått anledning til å uttale seg før avgjørelsen ble tatt.

⁶⁷ Bjerke mfl. (2011), lovkommentar § 441 note 3.

⁶⁸ Andenæs (2014) s. 610.

⁶⁹ Andenæs (2014) s. 609.

Å kunne «uttale seg» forutsetter at motparten er gjort kjent med at kravet om saksomkostninger er reist. Eksempelvis kan det tenkes at hovedforhandlingen fremmes uten at siktede er tilstede etter straffeprosessloven § 281. Domstolen har likevel kompetanse til å ilegge omkostningsansvar, jf. § 436 første ledd. For disse tilfellene må § 441 siste punktum forstås dit hen at retten til uttalelse kun er ivaretatt dersom siktede er varslet om kravet i innkallingen til selve rettsmøtet. Andenæs hevder imidlertid at kompetansen gjelder selv om den siktede ikke er gjort oppmerksom på omkostningsansvaret i innkallingen, eller har fått særlig anledning til å uttale seg.⁷⁰ Et mulig resonnement er at en siktet som er uteblitt uten gyldig fravær, forutsettes å være forberedt på at det kan bli avsagt en straffedom, herunder også at kravet om saksomkostninger kan bli avgjort. Et slikt resonnement kan på den ene siden vanskelig la seg forene med kontradiksjonsregelen som sier at siktede idømmes saksomkostninger uten å være gjort oppmerksom på kravet først. En slik avgjørelse må i tilfelle stille krav til begrunnelse. På den andre siden forutsetter siktedes rett til kontradiksjon både i selve straffesaken og til saksomkostningene at han møter opp, og dersom de strenge vilkårene for å avsi uteblivelsesdom er til stede, så gjelder det hele saken.

3.1.6.3 *Begrunnelse*

Straffeprosesslovens regler om saksomkostninger stiller ingen krav til begrunnelse. I fravær av krav til å begrunne omkostningsspørsmålet, kombinert med at det er en skjønnsmessig helhetsvurdering som skal foretas, er det vanskelig å vite og å etterprøve hvordan «bør»-regelen i strpl. § 436 første ledd rent faktisk praktiseres. Herunder er det vanskelig å vite hvilke momenter domstolen faktisk legger vekt på ved bruk av lovens begrensinger og i vurderingen av «spesielle omstendigheter», samt med hvilken vekt.

Selv om det er domstolens ansvar å foreta en vurdering av saksomkostningsspørsmålet, har domstolen ingen plikt til å gi noen begrunnelse for vurderingen. Dette gjelder både når domstolen ilegger et omkostningsansvar, og når domstolen fritar den straffedømte for omkostningsansvaret. Straffeprosessloven § 441 om avgjørelse av omkostningsspørsmålet, angir bare at avgjørelsen må fremgå av dommen/kjennelsen, og at de/den tiltalte må gis adgang til å uttale seg om spørsmålet. Høyesterett har flere ganger bekreftet at det ikke gjelder noen alminnelig begrunnelsesplikt. I Rt. 2011 side 10 avsnitt 26 uttaler Høyesterett:

⁷⁰ Andenæs (2014) s. 610.

«I denne saken er spørsmålet om lagmannsrettens omkostningsavgjørelse er «i strid med loven» når den uten noen nærmere begrunnelse utmålte et samlet omkostningsansvar for de to instansene på 100 000 kroner. Som hovedregel behøver ikke retten å begrunne hvorfor det idømmes saksomkostninger, jf. Rt-1998-57. Som utgangspunkt må det samme gjelde for beløpets størrelse. Men da det etter straffeprosessloven § 436 og § 437, som jeg kommer tilbake til, gjelder begrensninger for hvilke utgifter som kan inkluderes i omkostningsansvaret, må avgjørelsen når det ilegges omkostninger av en viss størrelse vise hvilke utgifter som er inkludert.»

I saken hadde lagmannsretten ilagt omkostningsansvar på hele 100 000 kroner uten noen begrunnelse. Høyesterett satte lagmannsrettens avgjørelse til side, fordi det ikke fremgikk om beløpet også omfattet utgifter som ikke inngår i «nødvendige omkostninger» ved saken, jf. strpl. § 436.

Gode grunner taler for at det i dommen bør fremgå en begrunnelse i avgjørelsen av saksomkostningsspørsmålet. Et hensyn er at det bør fremgå hvorvidt det skjønnet som er utøvd ved utmålingen av saksomkostninger, fremstår som vilkårlig. Et annet hensyn, som jeg kommer tilbake til under ankereglene i 3.4.2, er at et helt vilkårlig fastsatt eller urimelig beløp kan overprøves med påstand om at avgjørelsen er i strid med loven, jf. strpl. § 442 annet punktum. Dette synspunktet er fremhevet av Høyesteretts ankeutvalg, inntatt i HR-2016-1700-U, der det fremgår at:

«Rettens avgjørelse om å ilegge kostnadsansvar behøver normalt ikke begrunnes nærmere, jf. Rt-1998-57 og Rt-2008-1205. Men ilegges et kostnadsansvar av en viss størrelse, bør det blant annet av etterprøvingshensyn fremgå hvilke utgifter som er tatt med, jf. Rt-2011-10 avsnitt 26. I tilfeller der påtalemyndigheten legger frem en kostnadsoversikt og nedlegger påstand om et bestemt erstatningsbeløp, er det nærliggende at den dømmende rett – slik tingretten har gjort i saken her – angir hva den bygger på dersom oppgaven fravikes.»

Ankeutvalget uttaler at kostnadsansvar «bør» begrunnes, med videre henvisning til Rt. 2011 side 10 hvor det heter at det «må» fremgå hvilke utgifter som er inkludert. Basert på disse uttalelsene er det nærliggende å tolke gjeldende rett å innebære en begrunnelsesplikt. Dette gjelder spesielt hvor det er tale om å ilegge kostnadsansvar av en viss størrelse, eller hvor påtalemyndighetens omkostningsoppgave skal fravikes.

3.1.7 Forekomsten av saksomkostninger i saker avgjort ved dom

Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB), Domstoladministrasjonen og Statens innkrevingsentral (SI)⁷¹ gir inntrykk av at domstolen ilegger få saksomkostningskrav. En sammenstilling av tallmateriale viser at andelen ilagte saksomkostningskrav i tingretten har ligget jevnt mellom 20 og 30 prosent siden lovendringen i 1994 og frem til i dag.⁷²

Som eksempel kan det nevnes at det i 2017 ble avsagt 17 692 straffedommer hvorav 16 700 av tingrettene. Av disse var 13 896 meddomsrettsdommer. Samme år mottok Statens innkrevingsentral 3 208 dommer til innkreving av saksomkostninger, tilsvarende rundt 23 prosent av meddomsrettssakene. For 2016 var antallet straffedommer 19 879, hvorav 18 611 av tingrettene. Antall meddomsrettsdommer var 15 435, hvorav saksomkostninger ble ilagt i 3 751 av sakene, tilsvarende rundt 24 prosent.

En mulig forklaring på domstolenes tilbakeholdenhet er at retten har begrensede opplysninger om omfanget og størrelse av de faktiske omkostningene i saken. Slik det fremgår av en fersk rapport opplever dommere det som krevende å kontrollere salær oppgaver, og at de har lite tid og mangler det riktige verktøyet.⁷³ Som regel krever aktor saksomkostninger etter rettens skjønn, og det er ikke uvanlig at spørsmålet uteblir.⁷⁴

Summen i saksomkostningskravet er generelt sett mye lavere enn de reelle saksomkostningene. I 2017 mottok Statens innkrevingsentral 3 208 dommer til innkreving av saksomkostninger, tilsvarende ca. 10,5 millioner kroner. Det utgjør gjennomsnittlige saksomkostninger på ca. 3 260 kroner per sak. Gjennomsnittlig idømte saksomkostninger har i tidsperioden 2010 til 2016 ligget svært stabilt på mellom 3 000 og 3 500 kroner per sak. Det betyr at domfelte ilegges en langt lavere erstatningssum enn det de reelle kostnadene skulle tilsi.

SI opplyser at etaten i perioden 2010 til 2017 årlig har mottatt krav på mellom 10 og 11 millioner kroner i saksomkostninger. Antall krav ilagt ved dom utgjør i gjennomsnitt ca. 98 prosent, og de resterende kravene ilegges i vanlige forelegg. Domstolenes praktisering med ileggelse av saksomkostningsansvar fremstår som jevn.

⁷¹ Innhentet januar/februar 2019.

⁷² Supplert av Gamst (2007) s. 393, med tall fra 1995, 1996, 2001, 2005 og 2006.

⁷³ Menon-publikasjon side 49.

⁷⁴ For eksempel Rt. 2011 s. 10 avsnitt 28–29.

Med hensyn til hva som faktisk blir betalt, opplyser SI at den årlige summen for oppgjorte krav i perioden 2010 til 2014 har ligget på mellom 8 og 9 millioner kroner. Dette tilsier en årlig prosentandel på ca. 15 prosent uoppgjorte krav. I perioden 2015 til 2018 har antall oppgjorte krav sunket til mellom 7 og 8 millioner kroner i året. Det utgjør en årlig prosentandel på ca. 27 prosent uoppgjorte krav.⁷⁵ Det betyr at den straffedømte i stor utstrekning klarer å betjene saksomkostningene, og at domstolene er treffsikre med hensyn til tilpasningen av kravet.

3.2 Saksomkostningene ved vedtagelse av forelegg

For foreleggssakene gir straffeprosessloven § 256 tredje ledd hjemmel til å pålegge den siktede saksomkostningsansvar. Paragraf 256 tredje ledd første punktum lyder:

«Et forelegg kan også omfatte bestemmelse om at siktede skal betale til den berettigede pengekrav som går inn under § 3, og saksomkostninger til staten.»⁷⁶

Straffesaker som avgjøres ved vedtagelse av forelegg, faller utenfor virkeområdet til straffeprosessloven § 436, ettersom den siktede ikke blir «dømt». Av NUT 1969: 3 s. 290 fremgår det at bakgrunnen for bestemmelsen, er at det ville ha vært unødvendig bruk av ressurser å måtte ta en foreleggssak til domstolene for å kunne kreve saksomkostninger. Derfor burde det være hjemmel for å kreve omkostninger dekket i forelegg.

Det eneste vilkåret for at staten kan kreve saksomkostningene erstattet, er at det utstedes et «forelegg». På tilsvarende vis som ved strpl. § 436 kan saksomkostninger ilegges i ethvert tilfelle der siktede blir ilagt forelegg, uavhengig av for eksempel type sak, sakens alvor eller siktedes skyld.

I motsetning til strl. § 436, der regelen er at en straffedømt «bør» ilegges omkostningsansvar, er strpl. § 256 en «kan»-bestemmelse. Avgjørelsen om å ilegge saksomkostninger er således opp til påtalemyndighetens diskresjonære skjønn. At det ved vedtagelse av forelegg er en «kan»-regel, mens ved dom er en «bør»-regel, synes fornuftig. Det er i mindre grad grunn til å

⁷⁵ Oppgjorte krav opplyses å være basert på innbetalte og avskrevne krav grunnet foreldelse, gjeldsordning, konkurs, som er avskrivninger Statens innkrevingssentral har fullmakt til å forvalte.

⁷⁶ Henvisningen til pengekrav som går inn under § 3 knytter seg til sivile krav i saken, typisk erstatningskrav fra fornærmede mot den siktede.

ilegge omkostningsansvar for en som vedtar et forelegg, enn for en som blir straffet ved dom. Ved å vedta forelegget blir straffesaksprosessen vesentlig forenklet og alle omkostninger til rettssaken blir spart.

I påtaleinstruksen er det ikke gitt nærmere regler om når saksomkostninger bør kreves dekket. I påtaleinstruksen § 20–2 om foreleggets innhold står det bare: «Et forelegg kan også omfatte bestemmelse om at siktede skal betale saksomkostninger til staten, jf. straffeprosessloven kap. 30». Basert på påtaleinstruksens bestemmelse synes det å være opp til den enkelte som utferdiger forelegget å bestemme om det også skal kreves saksomkostninger eller ikke.

I forarbeidene synes det forutsatt at bestemmelsen ikke skal brukes i alminnelige saker, men at bestemmelsen likevel burde videreføres, fordi det blant annet ved bruk av sakkyndige i etterforskningen, vil være rimelig at siktede dekker disse omkostningene.⁷⁷ Andenæs synes å slutte seg til at når saken avgjøres ved vedtagelse av forelegg, vil det som regel ikke være pådratt kostnader som kan kreves dekket, uten at dette særskilt begrunnes.⁷⁸ Som jeg kommer tilbake til nedenfor, har kompetansen til å ilegge saksomkostningsansvar i forelegg vært benyttet i relativt liten grad.

Når det kommer til hvilke omkostninger som eventuelt kan kreves dekket, gir ordlyden ingen nærmere anvisning på dette. Det står kun at det kan bestemmes at siktede skal betale «saksomkostninger til staten». Uvisst av hvilken grunn, står det ikke at kravet må være begrenset til «nødvendige» omkostninger, dette i motsetning til § 436 der dette uttrykkelig står. Selv om det ikke fremgår av ordlyden i § 256 må det imidlertid kunne innfortolkes en forutsetning om at påtalemyndigheten bare kan kreve dekket sine nødvendige omkostninger. For det første er det på dette punktet ingen grunn til å behandle omkostningskrav ved forelegg annerledes enn omkostningskrav ved dom. For det andre ville det ha vært sterkt urimelig om påtalemyndigheten kunne kreve dekket omkostninger som ikke har vært nødvendige for ileggelse av forelegget. Det er heller ingen spor i forarbeidene på at det er en tilsiktet forskjell mellom § 256 og 436 hva gjelder nødvendighetsvilkåret.

En praktisk viktig forskjell på saksomkostningskrav i forelegg og saksomkostningskrav i dom, er at saksomkostningskrav i forelegg naturlig nok ikke vil omfatte kostnader pådratt til

⁷⁷ NUT 1969: 3 side 290.

⁷⁸ Andenæs (2014) s. 359.

gjennomføringen av en rettssak. Sett i lys av rettspraksis fremgår det at svært få av de utgifte-
ne man hadde forut for hovedforhandlingen, inngår i utmålingen av saksomkostninger. De
omkostningene som eventuelt vil fremgå av forelegget, vil antageligvis være svært konkrete,
slik som eksempelvis blodprøver.

I forarbeidene er det forutsatt at et forelegg på samme måte som en tiltalebeslutning, bør spal-
tes opp i flere setninger eller avsnitt, slik at den siktede lettere kan se hva forelegget innehol-
der.⁷⁹ Av samme hensyn bør beløpene spesifiseres slik at eventuelle saksomkostninger frem-
kommer tydelig. Slike føringer er viktige med hensyn til at avgjørelsen om vedtak av forelegg
gjærne blir truffet uten juridisk bistand.

Ved ileggelse av saksomkostninger med begrunnelse i ikke-vedtatt forelegg etter strpl. § 436
første ledd tredje punktum, forutsetter forarbeidene at den siktede er gjort kjent med reglene
om saksomkostninger før hovedforhandlingen.⁸⁰ Den siktede som ikke er varslet på forhånd,
kan anke vedtagelsen på grunn av bristende forutsetninger, jf. strpl. § 259 annet ledd nr. 3,
som er den mest praktiske benyttede ankegrunn for forelegg.⁸¹

3.2.1 Forekomsten av saksomkostninger i forelegg

Oversikten fra Statens innkrevingsentral viser antall ilagte krav per kravtype, henholdsvis
krav som stammer fra dom og vanlige forelegg. Av totalt 4 150 innmeldte saksomkostnings-
krav i 2010, var kun 271 av disse gitt i forelegg, tilsvarende 6,5 prosent. I henholdsvis 2011,
2012, 2013 og 2014 har forekomsten av saksomkostninger i forelegg utgjort henholdsvis ca.
13 prosent, ca. 8 prosent, 17 prosent og ca. 3 prosent av de totale ilagte saksomkostningskrav.

Tall fra SSB viser at antallet ilagte forelegg som straffereaksjon ikke har endret seg nevnever-
dig i perioden 2010 til 2016, men ligget jevnt i overkant av 50.000 utskrevne forelegg per år.
Derimot viser tall fra Statens innkrevingsentral at ileggelse av saksomkostninger i forelegg
har gått betydelig ned siden 2015. Hvorfor dette er tilfellet foreligger det ingen klare svar på,
men det kan tenkes at det enten har en sammenheng med ikrafttredelsen av straffeloven i
2015, eller at det har en sammenheng med politireformen som ble presentert 31. mai 2015.
Tallene er likevel klare:

⁷⁹ NUT 1969: 3 s. 290.

⁸⁰ NUT 1969: 3 s. 361.

⁸¹ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 442 note 4.

I 2015 var 9 av 3323 saksomkostningskrav gitt i vanlige forelegg, tilsvarende 0,27 prosent.
I 2016 var 10 av 3761 saksomkostningskrav gitt i vanlige forelegg, tilsvarende 0,27 prosent.
I 2017 var 4 av 3212 saksomkostningskrav gitt i vanlige forelegg, tilsvarende 0,12 prosent.
I 2018 var 8 av 3115 saksomkostningskrav gitt i vanlige forelegg, tilsvarende 0,26 prosent.

Statistikken viser at saksomkostninger i forelegg knapt nok forekommer, og at forekomsten har ligget jevnt lavt alle årene.

3.3 Saksomkostninger ved bruk av rettsmidler

3.3.1 Saksomkostninger i ankeomgangen

Straffeprosessloven § 436 annet ledd første punktum regulerer domstolenes adgang til å ilegge saksomkostninger i ankeomgangen:

«Når avgjørelsen ved anke eller begjæring om gjenåpning fra siktede går ham imot, gjelder regelen i første ledd tilsvarende.»

Bestemmelsen angir at saksomkostninger bare kan ilegges dersom anken kommer «fra siktede» selv. Dette innebærer at hovedregelen ikke kommer til anvendelse der påtalemyndigheten anker over en frifinnende dom i tingretten, selv om anken fører til domfellelse i lagmannsretten.⁸² Innholdet i regelen fremgår klart i Rt. 2009 side 1498:

«(21) Når det er påtalemyndigheten som anker til lagmannsretten, er det ikke hjemmel for å ilegge sakskostnader for lagmannsretten selv om avgjørelsen klart går siktede imot, jf. Rt. 2002 s. 207. Derimot er det ikke noe til hinder for at lagmannsretten, når siktede etter anke fra påtalemyndigheten finnes skyldig, dømmer siktede til å betale sakskostnader for tingrettens behandling, jf. Rt. 2006 s. 558. Siden lagmannsretten har ilagt kostnader for de to instanser samlet, må imidlertid hele kostnadsavgjørelsen oppheves.»⁸³

⁸² Se Rt. 2009 s. 1498 avsnitt 21.

⁸³ Lagmannsrettens dom ble opphevet.

Uttrykket «går ham imot» innebærer at siktede ikke oppnår noen endring i skyldspørsmålet eller i reaksjonsfastsettelsen til sin gunst. Uttrykket omfatter også når siktedes anke forkastes, nektes fremmet eller blir avvist.⁸⁴ Blir straffen satt ned eller siktede ved omsubsumering oppnår et mer gunstig resultat, kan saksomkostninger ikke idømmes.⁸⁵ Ordlyden er taus om utfallet dersom bare deler av anken går siktede imot. Slik straffeloven § 436 første ledd praktiseres, bør siktede ilegges saksomkostninger kun for de poster som går ham imot.

I tvilstilfeller om saken går ham «imot», henvises retten til en mer skjønnsmessig vurdering i den enkelte sak. Et eksempel på dette følger av Rt. 2008 side 1205, der den ankende part ikke hadde oppnådd noe bedre resultat med hensyn til straffesanksjonen, selv om subsumsjonen var endret. Anken hadde i så måte gått ham imot, jf. avsnitt 10. Ifølge Bjerke mfl. bør det være forsvarlig å hevde at en omfattende tvil om når avgjørelsen «går ham imot», bør komme den siktede til gode.⁸⁶

Der påtalemyndigheten har begjært anken, og denne førte til domfellelse eller en strengere dom i lagmannsretten, vil det likevel ikke være mulig å ilegge saksomkostninger for instansene. Lovgiver fant det «lite rimelig» om påtalemyndighetens bruk av ankemiddelet skulle lede til illeggelse av saksomkostninger for siktede.⁸⁷ Dette får støtte hos Andorsen, som argumenterer for at siktede ikke bør belastes omkostningene i en prosess der påtalemyndigheten trengte to instanser for å få «riktig dom».⁸⁸ Til Andorsens argument kan det innvendes at frifinnelsen i første omgang godt kan skyldtes siktedes vidløftiggjøring av saken, for eksempel ved tilbakeholdelse av bevis som siktede var kjent med hele tiden. Selv om vidløftiggjøring er en skjerpene omstendighet, har lovgiver plassert denne risikoen utelukkende hos staten.⁸⁹

I forbindelse med to-instansreformen som ble innført i strafferettspleien i 1995, skal alle straffesaker behandles i tingretten, og kan deretter eventuelt ankes til lagmannsretten. Det er tenkelig at den domfelte anker en dom som går ham «imot», dette med hensyn til at domfelte har adgang til å anke, og samtidig med at flere ordinære straffesaker tillates fremmet.

⁸⁴ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 6.

⁸⁵ Rt. 1993 s. 852.

⁸⁶ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 436 note 6.

⁸⁷ NUT 1969: 3 s. 361.

⁸⁸ Andorsen (1988) s. 249.

⁸⁹ NUT 1969: 3 s. 360.

3.3.2 Overprøving ved anke

Adgangen til å overprøve saksomkostningsavgjørelsen i straffesaker – også private straffesaker – reguleres av straffeprosessloven § 442. I det følgende er det straffesaker som skal behandles. Straffeprosessloven § 442 gjelder rettens overprøving ved anke.

«Påankes dommen, prøver ankedomstolen spørsmålet om erstatning for saksomkostninger når det foretas prøving av bevisene under skyldspørsmålet, og for øvrig når avgjørelsen umiddelbart beror på utfallet av anken. Ellers kan det ankes på det grunnlag at omkostningsavgjørelsen er avgjort i strid med loven. Slik anke behandles etter reglene i kapittel 26.»

Bestemmelsens første punktum gjelder spørsmålet om saksomkostningsansvar ved anke over straffedommen.

Etter bestemmelsens første punktum første alternativ skal ankedomstolen av eget initiativ prøve underinstansens omkostningsavgjørelse. Kompetansen innebærer at retten ikke er bundet av ankegrunner eller ankegenstander på dette punktet, og kan treffe avgjørelse om omkostningsansvar for saken i sin helhet. Ved ankedomstolens utmåling av saksomkostninger skal forutgående avgjørelser i utgangspunktet vurderes selvstendig, men det mest praktiske har ofte vært at retten setter et samlet omkostningsbeløp.⁹⁰ Bevisanken kan gjelde ett eller flere forhold som siktede ble dømt for i første instans. Der lagmannsretten frifinner for noen forhold, men ikke alle, bør ordlyden tolkes slik at spørsmålet om saksomkostninger vurderes for de forhold som ble rettskraftig avgjort i første instans.

Etter første punktum andre alternativ kan ankedomstolen ved begrenset anke prøve omkostningsavgjørelsen dersom «avgjørelsen umiddelbart beror på utfallet av anken». Som eksempel på dette nevner forarbeidene en fellende dom som oppheves, eller at ankeinstansen avsier ny og frifinnende dom.⁹¹ At omkostningsavgjørelsen skal «bero på utfallet av anken», må etter ordlyden innebære at omkostningsspørsmålet også kan behandles der det foreligger endring i subsumsjonen eller i straffutmålingen. Lovgiver har imidlertid avskåret ankedomstolen fra å prøve saksomkostningsspørsmålet i disse tilfellene. Endring i subsumsjon og straffutmåling forutsetter spørsmålet om skyld. Med den nye straffeprosessloven av 1981 ønsket lovgi-

⁹⁰ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 442 note 2.

⁹¹ NUT 1969: 3 s. 361.

ver uttrykkelig at siktedes skyld ikke lenger skulle være et kriterium for utmåling av saksomkostninger.⁹² Prøving av omkostningsspørsmålet er for disse tilfellene kun forbeholdt fullstendig anke.⁹³

Likevel har Høyesterett avgjort at omkostningsavgjørelsen kan behandles dersom straffeutmålingen endres til siktes gunst. I Rt. 2008 side 1210 avsnitt 15 og 16 uttaler retten at:

«Jeg kan ikke se at forarbeidene og den nevnte avgjørelsen er til hinder for at Høyesterett i denne saken prøver lagmannsrettens omkostningsavgjørelse.

[...]

I vår sak er derimot situasjonen at lagmannsretten, i likhet med Høyesterett, utelukkende behandlet straffutmålingen. Hadde lagmannsretten kommet til samme resultat som Høyesterett, ville den ha vært avskåret fra å ilegge saksomkostninger, jf. straffeprosessloven § 436 annet ledd. Med det resultat jeg er kommet til, innebærer det at omkostningsavgjørelsen beror "umiddelbart på utfallet av anken" til Høyesterett. Lagmannsrettens omkostningsavgjørelse må etter dette gå ut.»

Å forklare rettens fremgangsmåte i denne dommen er ikke lett. Det kan virke som om Høyesterett ser lovgivers begrensning som urimelig eller dårlig begrunnet i disse tilfellene. Å avskjære ankedomstolen fra å prøve saksomkostningsspørsmålet ved endring av subsumsjonen, eller at straffutmålingen var prosessbesparende, er et viktig hensyn i alle prosesser. Avgjørelsen er generell nok i sin ordlyd, og åpner for at siktede som får endret straffutmålingen til sin gunst, også bør ha retten til å få justert saksomkostningene i samsvar med den nye avgjørelsen.

Paragraf 442 annet punktum gjelder særskilt anke over saksomkostningsavgjørelsen. Dette fremgår av ordlyden ved at ankedomstolen «ellers» bare kan prøve om omkostningsspørsmålet er avgjort «i strid med loven».⁹⁴ Videre innebærer dette at rettens skjønnsmessige vurdering av saksomkostningene ikke kan angripes, med mindre det er tale om et helt vilkårlig eller urimelig beløp som anføres å være lovstridig.⁹⁵

⁹² Ot.prp. nr. 35 (1978.1979) s. 238 og Rt. 1995 s. 1014.

⁹³ NUT 1969: 3 s. 362.

⁹⁴ Bjerke mfl. (2011) lovkommentar § 442 note 4.

⁹⁵ Rt. 1998 s. 57, s. 59 og Rt. 2008 s. 1205.

Prøveadgangen er praktisk der retten idømmer saksomkostninger av en viss størrelse. I Rt. 2011 s. 10 avsnitt 26 ble hensynet til etterprøvnbarhet poengtert opp mot begrensningene i straffeprosessloven §§ 436 og 437 om hvilke utgifter som ikke kan inkluderes i omkostningsavgjørelsen.

Andenæs argumenterer at «i strid med loven»-kriteriet er for snevert og i realiteten medfører at avgjørelsen nærmest er uangripelig.⁹⁶ Blant annet medfører det at ankedomstolen ikke kan fritta den domfelte for saksomkostninger med den begrunnelse at ileggelsen er urimelig.

Saksomkostningsavgjørelsen ankes særskilt etter reglene i straffeprosesslovens kapittel 26 om anke over kjennelser og beslutninger, jf. Straffeprosessloven § 442 siste punktum.

⁹⁶ Andenæs (2014) side 611.

4 Saksomkostninger og EMK

4.1 Innledning

Problemstillingen i dette kapitlet er om retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 oppstiller skranker for straffeprosesslovens regler om å ilegge domfelte saksomkostningsansvar for statens utgifter med straffesaken.

Europarådets medlemsstater plikter å respektere og sikre menneskerettighetene, jf. Den europeiske menneskerettskonvensjonen⁹⁷ (EMK) artikkel 1. EMK er gjort til norsk lov ved menneskerettsloven⁹⁸ § 2 nr. 1. Ved motstrid mellom EMK og annen norsk lovgivning skal konvensjonens bestemmelser gå foran, jf. menneskerettsloven § 3.

EMK artikkel 6 har overskriften «Retten til rettferdig rettergang». Artikkel 6 nr. 1 angir bestemmelsens hovedregel, som lyder:

«For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov.»

Denne formuleringen inneholder artikkel 6 sine to hovedrettigheter: tilgang til domstolene og retten til rettferdig rettergang.⁹⁹ EMK artikkel 6 er vidt formulert, og det nærmere innholdet i disse to rettighetene er utviklet i Den europeiske menneskerettighetsdomstolens (EMD) praksis.

I tillegg til at nasjonale regler om ileggelse av saksomkostningsansvar ikke må være i strid med det generelle kravet til rettferdig rettergang, eller hindre borgernes tilgang til å få saken avgjort av domstolene, omtaler EMK artikkel 6 saksomkostnader uttrykkelig i tredje ledd bokstav c og e. Bokstav e gjelder rett til vederlagsfri bistand av tolk, og omtales ikke nærmere her. Bokstav c lyder:

⁹⁷ Europarådets konvensjon 4. november 1950.

⁹⁸ Menneskerettsloven 21. mai 1999 nr. 30.

⁹⁹ Rui (2017) side 126.

«[å] forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg eller, dersom han ikke har tilstrekkelige midler til å betale for rettslig bistand, å motta den vederlagsfritt når dette kreves i rettferdighetens interesse.»

Ordlyden angir altså at en siktet har rett på å motta rettslig bistand «vederlagsfritt når dette kreves i rettferdighetens interesse.» I hvilke saker den rettslige bistanden skal ytes vederlagsfritt fordi «det kreves i rettferdighetens interesse», kan ikke sluttes alene basert på ordlyden. Videre kan det heller ikke sluttes fra ordlyden om staten er forhindret fra å kreve sine utgifter til rettslig bistand dekket i de tilfeller der den siktede dømmes, eller om det er tilstrekkelig at staten dekker forsvarerens kostnader, slik at straffesaken kan gjennomføres med en forsvarer til stede. Hvilke skranker EMK artikkel 6 oppstiller for å ilegge domfelte saksomkostningsansvar for statens utgifter i forbindelse med straffesaken, må altså finnes i EMDs praksis.

4.1.1 EMK artikkel 6 nr. 1 om adgang til domstolene

Retten til rettferdig rettergang regnes som en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti i Norge. Derfor er det nødvendig at de nasjonale reglene om saksomkostninger i straffesaker ikke kommer i strid med retten til adgang til domstolene.

EMD har i et stort antall sivile saker behandlet spørsmålet om saksomkostninger har hindret enkeltpersoners rett til adgang til domstolene. I den sivile avgjørelsen *Stankov mot Bulgaria*¹⁰⁰ uttaler EMD seg om hvordan spørsmålet skal behandles når det oppstår i etterkant av en prosess som allerede har tilfredsstilt kravene i artikkel 6. En tilsvarende behandling av straffesak finnes foreløpig ikke. EMD har i en generell uttalelse konstatert at retten til rettferdig rettergang ikke er mer absolutt i straffesaker enn i sivile saker.¹⁰¹ Dette taler for at prinsipper som gjør seg gjeldende i en sivil sak, også kan gjelde for straffesaker.

I den sivile saken *Stankov mot Bulgaria* behandler EMD forenligheten mellom nasjonale regler om saksomkostninger og EMK artikkel 6 nr. 1. Klageren hadde vellykket saksøkt staten for ulovlig internering, og var av den bulgarske domstolen tilkjent erstatning. Imidlertid ble han i forbindelse med saken ilagt en domstolavgift tilsvarende 90 prosent av den tilkjente erstatningssummen. Som følge av omkostningene mistet klageren effektivt sin kompensasjon. Spørsmålet for EMD var om de høye saksomkostningene hindret hans adgang til domstolen.

¹⁰⁰ EMDs dom 12. juli 2007 *Stankov mot Bulgaria*.

¹⁰¹ EMDs dom 27. februar 1980 *Deweert mot Belgia*, avsnitt 49.

Kommisjonen innleder generelt at saksomkostninger som utgangspunkt ikke kan betraktes som en begrensning i retten til adgang til domstolen etter artikkel 6 nr. 1. I den forbindelse påpeker kommisjonen at søkeren var ilagt saksomkostningene ved avslutningen av saken, og at han dermed hadde hatt tilgang til alle stadier av prosessen. Deretter går kommisjonen over til å vurdere klagerens spørsmål konkret. EMD legger til rette for en dynamisk tolkning av konvensjonen, som blant annet tilsier at den skal være i tråd med de aktuelle behovene for konvensjonsbeskyttelse.¹⁰² En slik tolkning fremgår av uttalelsen i avsnitt 54 som lyder:

«The Convention is intended to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective [...] In practical terms, the imposition of a considerable financial burden due after the conclusion of the proceedings may well act as a restriction on the right to a court. The costs order against the applicant constituted such a restriction.»

Uttalelsen kan tolkes som at ileggelsen av en betydelig avgift etter sakens avslutning, praktisk sett utgjør en begrensning av retten til adgang til domstolen. Videre påpeker kommisjonen at den nasjonale bestemmelsen om saksomkostninger ikke ga rom for rettslig skjønn, noe som var avgjørende for om saksomkostningene utgjorde en praktisk hindring eller ikke. EMD gir således uttrykk for at en høy og helt ufleksibel domstolavgift praktisk sett kan utgjøre en uforholdsmessig begrensning av søkerens rett til adgang til domstolen.

I en lignende sivilrettslig sak, *Zaharieva mot Bulgaria*,¹⁰³ henviser EMD til konklusjonen i *Stankov-dommen*, og uttaler at denne ikke kan gis generell anvendelse da konvensjonsbruddet skyldtes de spesielle omstendighetene i saken. Domstolen konstaterer deretter at det ikke er rettens oppgave abstrakt å vurdere rimeligheten av nasjonal lov, men å undersøke måten loven er pålagt individet.¹⁰⁴ Derfor kan det ikke sluttes av *Stankov-dommen* at EMD åpner for at høye og ufleksible saksomkostninger i ethvert tilfelle kan utgjøre brudd på retten til domstol. Hvert enkelt tilfelle må vurderes konkret. Etter *Stankov-dommen* hadde Bulgaria endret sine nasjonale regler for utmåling av saksomkostninger til å være underlagt rettens skjønn. Derfor

¹⁰² F.eks. EMDs dom 16. april 2002 *Stés Colas Est mfl.* avsnitt 41, EMDs dom 28. mai 2002 *Stafford mot Storbritannia* avsnitt 68, EMDs dom 19. april 2007 *Vilho Eskelinen mot Finland* avsnitt 56 og EMDs dom 17. september 2009 *Scoppola mot Italia* avsnitt 104.

¹⁰³ EMDs dom 20. november 2012 *Zaharieva mot Bulgaria*.

¹⁰⁴ EMDs dom 20. november 2012 *Zaharieva mot Bulgaria*, avsnitt 96.

var det ikke lenger aktuelt å konstatere brudd på artikkel 6 nr. 1 i Zaharieva-dommen selv om saksomkostningene også i denne saken var svært høye.

De to sivile dommene omtalt ovenfor viser at høye og helt ufleksible saksomkostningskrav, vurdert i lys av de konkrete omstendigheter i et gitt tilfelle, *kan* være en viktig materiell faktor i avgjørelsen av om klageren har hatt glede av sin rett til adgang til domstolen. I forbindelse med en straffesak hvor siktede er underlagt et sterkere vern etter EMK, er det nærliggende å slutte at konklusjonen ville blitt den samme.

4.1.2 EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c

Retten til forsvarer etter EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c gir etter sin ordlyd kun rett til vederlagsfri forsvarer under saken. Som prosessuell rettssikkerhetsgaranti har EMD presisert at rettighetene i artikkel 6 skal foreligge på alle stadier i rettergangen, også etterforskningsstadiet.¹⁰⁵ Formålet er at saken skal gjennomføres på en forsvarlig måte.

En sentral avgjørelse fra EMD om saksomkostningsansvar i straffesaker er *Croissant mot Tyskland*.¹⁰⁶ Klageren var etter tysk rett idømt å erstatte utgiftene for en forsvarer som det offentlige hadde oppnevnt mot hans vilje. Sakens utgangspunkt var at den nasjonale domstolen hadde oppnevnt enda en forsvarer til siktede, som allerede hadde oppnevnt to etter eget ønske. Formålet med den tredje forsvareren var å forhindre avbrytelser og lette rettens arbeid i det som omtales som en omfattende straffesak. Da siktede ble straffedømt, oppstod spørsmålet om rimeligheten av at han ble krevd for utgiftene til forsvareren han hadde motsatt seg. Klageren mente beslutningen om saksomkostninger stred mot retten til rettferdig rettergang i artikkel 6 nr. 1, under henvisning til særbestemmelsen i artikkel 6 nr. 3 bokstav c.

Kommisjonen tok utgangspunkt i at tysk rett pålegger alle straffedømte å betale utgiftene til oppnevnt forsvarer som en normal del av straffedommen.¹⁰⁷ Systemet bygget blant annet på at domfelte var gitt mulighet til å føre bevis for sin økonomiske situasjon. Om denne ordningen uttaler domstolen i avsnitt 36:

¹⁰⁵ Rt. 2015 s. 884 avsnitt 29, med henvisning til EMDs dom *Salduz mot Tyrkia* 27. november 2008.

¹⁰⁶ EMDs dom 25. september 1992 *Croissant mot Tyskland*.

¹⁰⁷ EMDs dom 25. september 1992 *Croissant mot Tyskland*, avsnitt 30–32.

«Such a system would not be compatible with Article 6 (art. 6) of the Convention if it adversely affected the fairness of the proceedings. However, it cannot be said that the system generally produces such a result or did so in the present case.»

Kommisjonen slår fast at det tyske systemet for ileggelse av saksomkostningsansvar generelt sett ikke skaper urimelige resultater. I den grad siktede kunne bevise sin mangel på økonomisk evne, ville relevant lovgivning og praksis slå ut til siktedes gunst. I den foreliggende sak var klageren bevist å være bemidlet, og systemet hadde derfor ikke vært til hinder for «the fairness of the proceedings». Klageren fikk derfor ikke medhold.

Formuleringen «the fairness of the proceedings» er imidlertid vag, og gir liten veiledning for hvilke elementer som kan påvirke rimeligheten av rettergangen. EMD gir uttrykk for at nasjonale regler om saksomkostninger, herunder regler om ansvar og utmåling, må være av en slik art at siktede er gitt rett til å føre bevis for at det ikke foreligger tilstrekkelige økonomiske midler. Denne retten tilsvarer fremgangsmåten i EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c, som gir tiltalte rett til, på visse betingelser, å motta juridisk bistand uten å betale for det. EMD kan med andre ord prøve om siktede er gitt mulighet til å imøtegå erstatningsansvaret.

Denne slutningen forsikres ved at kommisjonen i avsnitt 37 uttaler at det ikke er nødvendig å avgjøre om de nasjonale reglene om å ilegge saksomkostninger er fortløig med konvensjonen. Retten til fri sakførsel er ikke absolutt, og fri rettshjelp er bare garantert i den utstrekning siktede selv kan bevise ikke å ha tilstrekkelige økonomiske midler.¹⁰⁸

Ytterligere kan det vises til to danske saker klaget inn for EMD. I begge sakene var de straffedømte etter dansk rett pålagt å erstatte saksomkostningene for straffesaken til tross for påvist manglende økonomisk evne på forhandlingstidspunktet.¹⁰⁹ Begge klagesakene ble avvist av EMD med begrunnelsen at beløpet enda ikke var søkt inndrevet av myndighetene. Det var heller ikke godtgjort at de pågjeldende var ute av stand til å erstatte omkostningene på det eventuelle inndrivelsestidspunktet. Begrunnelsen for avvisningene antyder at EMD ikke vil påta seg oppgaven med å behandle faktiske forhold som en fjerde instans.¹¹⁰ Fordi det ikke

¹⁰⁸ Beviskravet følger av EMDs dom 25. april 1983 *Pakelli mot Tyskland*, avsnitt 34.

¹⁰⁹ Ole Mortensen mot Danmark, 15. mai 1996, og P.W. mot Danmark, 15. juni 1999.

¹¹⁰ I relasjon til nasjonal bevisvurdering: EMDs dom 22. september 1993 *Klaas mot Tyskland*, avsnitt 29.

forelå noen praktisk hindring for klagernes rett til rettferdig rettergang, kunne ikke spørsmålet løses etter konvensjonen.

Kjernen i EMK artikkel 6 er at borgeren skal ha tilgang til domstolene, og at selve rettsprosessen skal være rettferdig. I lys av Croissant-dommen er det derfor naturlig å tolke bokstav c dit hen at bestemmelsen kun stiller krav om at staten skal forskuttere utgiftene til forsvaren slik at prosessen kan gjennomføres på en forsvarlig måte. Formålet med bestemmelsen er at en siktet som ikke har råd til å betale for forsvarer, ikke skal bli avskåret fra å få gjennomført rettssaken. Bokstav c er altså ikke til hinder for at staten kan kreve erstattet utgiftene staten har hatt til forsvaren når den siktede straffedømmes.

4.2 Delkonklusjon

Retten til rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 oppstiller i utgangspunktet ingen generelle skranker for straffeprosesslovens regler om å ilegge domfelte saksomkostningsansvar for statens utgifter med straffesaken.

Rettspraksis fra EMD gir et signal om at det kreves en særlig begrunnelse for at det legges begrensning eller gjøres inngrep i de straffeprosessuelle hensynene bak å ilegge den straffedømte saksomkostningsansvar. Begrunnelsene kan som vist i Stankov-dommen være at saksomkostningskravet praktisk sett utgjør en hindring i klagerens rett til rettferdig rettergang. En annen begrunnelse kan som vist i Croissant-dommen være at klageren ikke er gitt rett til å føre bevis for at det ikke foreligger tilstrekkelige økonomiske midler.

Når det etter norsk rett er avgjort at den straffedømte forplikter å erstatte statens omkostninger, kan det påpekes at straffeprosesslovens regler gir retten en bred mulighet til å justere for rettferdighet. Dette fremgår for det første av straffeprosessloven § 436 som gir domstolen et relativt vidt handlingsrom til å velge om den vil ilegge saksomkostninger. For det andre fremkommer dette videre av straffeprosessloven § 437 tredje ledd som angir at rettens utmåling skal basere seg på en konkret skjønsmessig vurdering av siktedes økonomiske evne, herunder spesielle omstendigheter som angår den straffedømtes subjektive forhold. I tillegg er det etter norsk rett domstolen som har bevisbyrden for om det kan ilegges saksomkostningsansvar. Dette følger av straffeprosessloven § 437 tredje ledd som sier at retten bare kan ilegge ansvar dersom den antar at det er mulig å oppnå betaling. Med disse reglene er den siktede gitt sterkere muligheter for å oppnå vederlagsfri prosess etter norsk rett sammenlignet med EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c.

5 Fremmed rett

5.1 Innledning

De nordiske landenes straffeprosessordninger har mange likhetstrekk. Disse ordningene gjelder også på området saksomkostninger i strafferett. Derfor handler dette kapitlet om i hvilken utstrekning den straffedømte kan ilegges saksomkostningsansvar etter svensk og dansk rett. Det gjøres kort rede for hovedlinjene i den svenske og den danske ordningen. Underveis vil både aparte og like trekk ved de ulike prosessordningene fremheves. Videre vil det for hver rettsordning gis en kort redegjørelse av nasjonale undersøkelser og evalueringer av ordningen.

5.2 Svenske regler om saksomkostninger

Sverige har i motsetning til Norge og Danmark felles regler for sivile prosesser og straffeprosess. Dette innebærer at den som taper saken, uavhengig av om det er tale om en sivil eller strafferettslig sak, vil bli ilagt ansvar for å betale motpartens saksomkostninger, jf. «rättegångsbalken» kapittel 21.¹¹¹ For saksomkostninger i straffesaker, gjelder kapittel 31 om rättegångskostnad i tillegg.

Hovedregelen er at den som blir dømt for et straffbart forhold er ansvarlig for å betale tilbake hele eller deler av statens utlagte kostnader til offentlig forsvarer, jf. kapittel 31 § 1 første ledd i rättegångsbalken. Erstatningsplikten gjelder også ved forenklet behandling, tilsvarende norsk tilståelsesdom.¹¹²

Den straffedømtes erstatningsansvar er begrenset av rättegångsbalken § 1 tredje og fjerde ledd. Rättegångsbalken § 1 tredje ledd sier at den dømte ikke skal betale mer for forsvarsutgifter enn det som ville ha vært utbetalt i juridisk bistand i henhold til rättshjälpslagen (1996:1619). Rettshjelploven § 2 angir vilkår for tildeling av rettshjelp, herunder krav estimert etter siktedes økonomiske evne. Rettshjelploven angir at siktedes økonomiske grunnlag skal estimeres av årlig inntekt, etter at det er tatt hensyn til underholdsplikt, formuesforhold og gjeld, jf. § 38. Her fremgår det at dersom den tiltaltes betalingsevne er vesentlig økt eller redusert på grunn av eiendomsbeholdninger eller gjeld eller andre spesielle forhold, skal den beregnede årlige inntekten justeres ved å legge til eller trekke fra et rimelig beløp. Det er bare plikten til å erstatte utgifter til offentlige forsvarer som kan justeres i henhold til denne be-

¹¹¹ Prop. 1999/2000:47 s. 6.

¹¹² Prop. 2017/18:86 s. 30.

stemmelsen. Regelen ligner for øvrig på straffeprosessloven § 437 tredje ledd om at ansvaret skal avpasses etter siktedes økonomiske evne.

Rättergåingsbalken § 1 fjerde ledd gir en uttømmende liste over de kostnadene som inngår som saksomkostninger. Kostnader for spytt-, blod- og urinprøver må tilbakebetales fullt ut av den straffedømte. Videre sier fjerde ledd at omkostningene kan reduseres eller fravikes helt dersom den siktedes personlige eller økonomiske forhold tilsier det.¹¹³ I likhet med straffeprosessloven § 437 tredje ledd kan ansvar bare ilegges dersom det antas mulig å oppnå betaling. Det fremgår av rättergåingsbalkens forarbeider at omkostningsansvaret ikke må innebære at den dømtes resosialisering vanskeliggjøres.¹¹⁴ Videre er det opp til retten å sikre at omkostningsansvaret og straffen til sammen utgjør en passende reaksjon.¹¹⁵ Saksomkostninger fastsettes således i hovedsak etter rettens skjønn. I et eksempel fra svenske høyesterett ble den siktede, selv om han ble dømt til åtte måneders fengsel, ilagt å erstatte saksomkostningene fordi det ble påvist at han skulle motta pensjon i fengselsperioden.¹¹⁶ Begrunnelsen var at saksomkostninger som hovedregel skal ilegges.

Spesielt for svensk rett er at ansvaret for å fremsette krav om erstatning for statens omkostninger utelukkende ligger hos anklagemyndigheten, jf. Rättergåingsbalken kapittel 31 § 9. Etter Rättergåingsbalken § 9 skal kravet fremsettes *før* saken avsluttes, og angi et konkret beløp. Dersom anklagemyndighetene ikke fremsetter krav om saksomkostninger vil ikke domstolene tilkjenne staten erstatning for omkostningene ved sakens behandling i den pågående instans. Det samme gjelder den frikjentes krav om erstatning for sine utlagte utgifter, jf. NJA 1988 side 355. Retten prøver etter eget tiltak om omkostningene i henhold til rettens beslutning skal betales med offentlige midler eller erstattes av den straffedømte, jf. rättergåingsbalken § 9. Når retten avgjør straffesaken, treffes samtidig avgjørelsen om saksomkostninger.

Tall fra Domstolverket¹¹⁷ viser at det i 2012 ble ilagt saksomkostninger i 13 600 straffedommer, for til sammen 53,4 millioner svenske kroner. Dette tilsier gjennomsnittlige saksomkostninger på ca. 3 900 kroner per sak. For 2013 var antall straffedommer 14 967 for totalt 56,1

¹¹³ Prop. 2017/18:86 s. 31.

¹¹⁴ Prop. 1972:4 s. 267.

¹¹⁵ SOU 2014:86 side 249.

¹¹⁶ RH 1995:117 jf. SOU 2014:86 side 249.

¹¹⁷ KBET 2014 nr. 1547 s. 39.

millioner svenske kroner. De gjennomsnittlige idømte saksomkostningene utgjør tilnærmet det samme beløpet også dette året.

Etter svensk rett kan et krav om saksomkostninger i forbindelse med en straffesak tvangsinn- drives på samme måte som andre krav til det offentlige. Innbetalte krav utgjorde for 2011, 2012 og 2013 henholdsvis ca. 30, 31 og 36,5 millioner svenske kroner.¹¹⁸ Dette tilsier at sta- ten inndrev ca. 60 prosent av idømte saksomkostninger disse årene.¹¹⁹

5.2.1 Svenske undersøkelser og evalueringer

Det foreligger ingen undersøkelser av hvilken betydning saksomkostninger har for den straf- fedømtes resosialisering. Derimot igangsatte det svenske Justisdepartementet i 2013 en gjen- nomgang av statens utgifter til juridisk bistand, herunder en vurdering av eventuell innstram- ming av reglene om den dømtes tilbakebetalingsplikt. Bakgrunnen for rapporten var at man så en betydelig økning i statens utgifter til fri rettshjelp. Resultatet er rapporten SOU 2014: 86 som omhandler saksomkostninger i form av utgifter til offentlig forsvarer.

SOU 2014: 86 vurderer kostnadsreducerende effekter i reglene om fri rettshjelp i både sivil- og straffeprosessaker. Ifølge rapporten bør reglene om tilbakebetaling for den straffedømte strammes inn. Hovedhensynet bak dette er at de som kan stå for egen prosesskostnad må gjøre det, mens de som ikke har tilstrekkelige midler, bør få hjelp av staten.¹²⁰ Denne tilnærmingen omtales å være best i samsvar med at staten er forpliktet til å styre eksisterende midler, og sikre at de brukes der hvor behovet er størst. God forvaltning av statlige ressurser er omtalt som et overordnet mål.

I 2017 foretok den svenske regjeringen innstramminger av kostnadene for prøvetaking og analyse av sekret. Spyttprøver var inntil lovendringen dekket av staten, men som den hyppigs- te testen i etterforskningsøyemed besluttet lovgiver at kostnaden bør bæres av den straffedøm- te.¹²¹ Til illustrasjon var analysekostnaden i 2017 for spyttprøve 950 svenske kroner.¹²² I samme proposisjon ble det reist tilsvarende forslag om å inkludere kostnadene for prøver og

¹¹⁸ KBET 2014 nr. 1547 s. 39.

¹¹⁹ KBET 2014 nr. 1547 s. 39.

¹²⁰ SOU 2014:86 s. 223 flg.

¹²¹ Prop. 2017/18:86 s. 31.

¹²² Prop. 2017/18:86 s. 31.

analyser av sæd. Forslaget ble ikke forfulgt da analysen er omfattende og kostnadene tidkrevende å beregne.¹²³

5.3 Danske regler om saksomkostninger

Det grunnleggende prinsippet i dansk rett er at den dømte i en straffesak *må* betale sakens omkostninger.¹²⁴

Reglene om saksomkostninger og straffedømtes erstatningsansvar er regulert i retsplejeloven 1916 kapittel 91, og har stått mer eller mindre uforandret siden lovens ikrafttreden. Etter den innledende bestemmelsen i § 1007, stk 1, utredes alle utgiftene av staten i første omgang, og med forbehold om regressadgang som følger av retsplejelovens § 1008 flg. Hovedregelen i retsplejeloven § 1008, stk. 1, er at den straffedømte «skal» erstatte det offentlige de «*nødvendige udgifter, som er medgået til sagens behandling*». Hva som regnes som nødvendige utgifter har ingen definert begrensning, og vil i utgangspunktet variere i henhold til saken.¹²⁵

Begrensninger i statens regressadgang fremgår av § 1008, stk 2–5. Unntakene angår praktiske forhold som den straffedømte etter loven ikke er ansvarlig for. Loven lister opp ugunstige ankeutfall, andres feil og forsømmelser, reisegodtgjørelser og lønn til dommere.

Det mest skjønnspregede unntaket fremgår av § 1008 stk. 4, 2. punktum. Bestemmelsen åpner for at retten, basert på en forholdsmessighetsvurdering, kan begrense omkostningsansvaret når den finner at dette ville komme til å stå i «*åpenbart misforhold til domfældtes skyld og vilkår*». I motsetning til norsk og svensk praksis, anvendes denne lempningsregelen med høy terskel både av domstolen og politiet.¹²⁶ Slik regelen er praktisert, åpner den ikke for fullt fritak fra å måtte erstatte saksomkostningene, kun en begrensning.¹²⁷ Bestemmelsen har blitt kritisert for å være for snever i sin formulering.¹²⁸ Det etterlyses at unntaket endres og anvendes i langt større utstrekning slik at den får karakter av å være en alminnelig rimelighetsvurdering.¹²⁹ Eksempelvis ble en person som var idømt to år og seks måneder for organisert hasj-

¹²³ Prop. 2017/18:86 s. 31.

¹²⁴ LFF 2017-10-04 nr. 32 s. 2.

¹²⁵ Prop. 2017/18:86 s. 31.

¹²⁶ KBET 2014 nr. 1547 s. 16.

¹²⁷ Nautrup (1984) «Sagsomkostninger i straffesager» s. 79.

¹²⁸ Gammeltoft-Hansen (1966) «Strafferetspleje III» s. 172.

¹²⁹ Kruse (2015) s. 1.

handel, ilagt saksomkostninger pålydende 1 million danske kroner av Høyesterett.¹³⁰ I vurderingen ble det lagt vekt på at nødvendighetsvilkåret i retsplejeloven § 1008, stk. 1, 1. pkt. var oppfylt og at forsvarerkostnadene derfor kunne kreves erstattet.

Spørsmålet om saksomkostninger skal avgjøres av retten, jf. retsplejeloven §§ 1012 og 1013, som treffer avgjørelsen om erstatning av saksomkostninger ved dom, eller når saken anføres uten dom, ved kjennelse, jf. § 1012, stk. 1. Reglene praktiseres likevel slik at kostnadene blir utferdiget av politiet *etter* at straffesaken har gått for retten.¹³¹ I forarbeidene til retsplejeloven (Folketingstidene 1970-71, Tillegg A sp. 1996–98) fremgår det at:

«(a)vgjørelse av omkostningsspørsmålet treffes etter § 1012 som hovedregel ved dom, men omkostningene fremlegges ikke i dommen til et bestemt beløp, idet det bare bestemmes at domfelte skal betale sakens omkostninger, herunder eventuelt et uttrykkelig fastsatt beløp som salær til sin forsvarer» (min oversetting).

Salær til den beskikkede forsvarer er opplyst å utgjøre ca. 95 prosent av de samlede saksomkostninger.¹³² Det tyder på at siktede som regel kun ilegges salærutgiften da dette typisk er den eneste kjente størrelsen på domstidspunktet.

Dansk praksis for inndrivelse svarer i første omgang til den norske. Blir den straffedømte ilagt erstatningsansvar for saksomkostningene, inndrives kravet av påtalemyndigheten. I tilfelle betalingsfravær oversendes saken til restanseinndrivelsesmyndigheten (SKAT). Det spesielle med det danske systemet er at saksomkostninger som inndrives av politiet, krediteres direkte til etaten.¹³³ Dette styrker deres insentiv for å opprettholde ordningen. Saksomkostninger som i andre omgang inndrives av myndigheten tilfaller statskassen.¹³⁴

I 2013 ble det ilagt til sammen 451 millioner danske kroner i saksomkostninger. Av disse kravene inndrev påtalemyndigheten 38 millioner danske kroner, hvorav inndrivelsesansvaret for de resterende 403 millionene ble overdratt til myndighetene. Samme år lyktes inndrevet ca.

¹³⁰ U.2017.1306.

¹³¹ Advokatrådets Straffesagudvalgs rapport (2012) og Den Sociale Retshjælps rapport (2012).

¹³² KBET 2014 nr. 1547 s. 64.

¹³³ KBET 2014 nr. 1547 s.77 flg.

¹³⁴ KBET 2014 nr. 1547 s.80.

31 prosent av pålagte saksomkostninger, noe som utgjør kun 6 prosent av den samlede akkumulerte gjelden som per 2013 hadde oversteget 2 milliarder danske kroner.¹³⁵

5.3.1 Danske undersøkelser og evalueringer

Danske domstoler etterlever i stor utstrekning reglene om at den dømte skal betale saksomkostningene. For å kartlegge saksomkostningenes omfang i straffesaker har det vært gjennomført to omfattende studier rettet mot saksomkostningenes betydning for de straffedømte; Advokatrådets Straffesagsudvalgs rapport fra 2012¹³⁶ og Den Sociale Retshjælps rapport fra 2012.¹³⁷ Begge studiene trekker i retning av at gjeld fra saksomkostnader er medvirkende til at den straffedømte faller tilbake til kriminalitet. Undersøkelsene viser at førstegangsforbrytende ofte ikke er klar over at de i tillegg til straffen kan bli utsatt for store gjeldsbyrder i forbindelse med straffesaken. Undersøkelsene peker også på at systemet oppfattes som ugjennomtrengelig i den forstand at den straffedømte ikke på noe tidspunkt under rettsbehandlingen vet hvilke summer han kan pådra seg. I tillegg har den straffedømte liten innvirkning på de kostnadene vedkommende senere vil bli belastet.

Basert på studiene nedsatte det danske justisdepartementet et utvalg med mandat om å foreta en bred vurdering av regelen om saksomkostninger. Utvalget la i oktober 2014 frem sin utredning i «Betænkning om sagsomkostninger i straffesager».¹³⁸ Flertallet av utvalgets medlemmer konkluderte med å avskaffe ordningen med saksomkostninger.

I rapporten fremgår to eksempler som styrker flertallets begrunnelse:

En person som var rundt 20 år gammel, søkte om ettergivelse av et ca. ett år gammelt krav på saksomkostninger. Gjelden til det offentlige var opprinnelig på 151.000 danske kroner, og bestod utelukkende av saksomkostninger. Senere kom fordringer vedrørende gebyrer i tillegg. Politiet uttalte i forbindelse med høringen at «det ut fra den relativt korte tid som hadde forløpt siden dommen, ikke kan avvises en ettergivelse på nåværende tidspunkt da det vil kunne virke støtende for rettsbevisstheten» (min oversettelse). Søknad om ettergivelse ble avslått.

En person som var omtrent 30 år gammel, søkte om ettergivelse av et ca. ti år gammelt krav på saksomkostninger og annen gjeld til det offentlige. Gjelden bestod på avgjørelsestidspunkt-

¹³⁵ KBET 2014 nr. 1547 s. 55 og 56

¹³⁶ *Sagsomkostninger i straffesager*.

¹³⁷ *Gennemsigthed omkring sagsomkostninge*.

¹³⁸ KBET 2014 nr. 1547.

tet av i alt ca. 526.000 danske kroner, hvorav saksomkostninger fra straffedommen utgjorde ca. 172.000 danske kroner. Politiet bemerket i forbindelse med høringen at en ettergivelse ville støte med rettsbevisstheten. Politiet var også tydelige på at mens de fremdeles hadde oppgaven å inndrive, ettergir de aldri saksomkostninger, men kun stiller gjelden i bero. Personen fikk likevel en delvis ettergivelse.

5.4 Oppsummering

Ut fra gjennomgangen som er foretatt av svensk og dansk rett, fremstår ikke de norske nasjonale reglene om saksomkostninger som spesielt strenge. Spesielt ikke sammenlignet med Danmarks hovedregel som uttrykkelig nevner «må». Til dels tvert om fordi siktede etter straffeprosessloven § 436 bare «bør» erstatte statens nødvendige omkostninger, en vurdering som alene overlates til rettens skjønn.

Slik gjennomgangen viser, skiller dansk praksis sin tilnærming til saksomkostningsspørsmålet seg markant fra det norske og svenske systemet. Hovedforskjellen er at danske domstoler med få unntak ilegger saksomkostninger – for godt over 400 millioner danske kroner årlig. I Sverige er summen ca. 55 millioner svenske kroner, som sammenlignet med norske tall fremdeles er svært høyt. Statens innkrevingsentral mottar årlig saksomkostningskrav tilsvarende et sted mellom 10 og 11 millioner norske kroner. Analysen viser at Danmarks ordning er begrunnet i rent fiskale hensyn. Til sammenligning er Norges ordning begrunnet i hensynet til at domfelte skal ta ansvar for noen av utgiftene som den kriminelle handlingen har medført.

Spørsmålet om rimeligheten av at påtalemyndigheten etterfølgende krever saksomkostninger dekket «krone til krone» er aktivt debattert i Danmark.¹³⁹ Spesielt er dette knyttet til resosialiseringshensynet sett hen til den gjeldsbyrden saksomkostningene utgjør for den straffedømte. I Danmark inndrives ca. 35 prosent av de årlige pålagte saksomkostningene. I Sverige er tallet nærmere 60 prosent. I Norge lykkes Statens innkrevingsentral å drive inn nesten 80 prosent av de årlig pålagte saksomkostningskravene. Med andre ord har Norge en langt lavere gjeldsrestanse. Basert på tallene fra Norge, Sverige og Danmark virker det å være en positiv korrelasjon mellom saksomkostninger og gjeldsrestanser. I praksis betyr dette at jo høyere saksomkostninger den straffedømte ilegges, jo høyere gjeldsrestanser får staten. På sikt er dette lite gunstig og derfor et godt argument for å begrense saksomkostningsansvaret, også for en domfelt som har økonomiske midler.

¹³⁹ Retfærdig rettergang – status 2015–2016, s. 31.

6 Straffeprosessutvalgets forslag i NOU 2016: 24

6.1 Innledning

Forslaget i NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov har vært gjennom høringsrunden. Kapittel 26 om saksomkostninger møtte inngående kritikk til tross for beskjeden interesse blant instansene i antall. Enkelte av høringsinstansene reiser spørsmål om hvorfor forslaget ikke bygger på empiri, eller hvorfor utvalget foreslår å endre regler som potensielt intensiverer bruk av tilståelsessaker.¹⁴⁰ I det følgende skal utvalgets lovforslag presenteres med enkelte presiseringer. Deretter vil dagens ordning diskuteres opp mot premisene for forslaget, med tanker om mulige konsekvenser av en eventuell lovendring.

6.2 Forslag til ny bestemmelse om saksomkostninger

Utvalget foreslår at domfelte som hovedregel ikke bør bære sakens omkostninger, men ønsker å videreføre ansvaret for merkostnader ved «vidløftiggjøring». Forslaget lyder:

«§ 44–2. Statens krav om dekning av sakskostnader

(1) Mistenkte som har vidløftiggjort saken eller opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn nødvendig, kan pålegges å erstatte statens meromkostninger når utfallet i det vesentlige har gått mistenkte imot. Det samme gjelder når en sak heves etter berammelse av hovedforhandling fordi mistenkte vedtar et tidligere utferdiget forelegg, og når det er begjært gjenåpning av noen som nevnt i § 41–3 annet ledd.

(2) Sakskostnader skal bare ilegges dersom det må antas mulig å oppnå betaling, og avpasses etter mistenktes økonomiske evne.

(3) Ved fastsetting av sakskostnader etter første ledd regnes ikke med utgifter til medlemmer av retten eller tjenestemenn ved domstolen, eller utgifter til rettslokale. Er flere personer i samme sak omfattet av første ledd, fordeles omkostningene etter rettens skjønn, likevel slik at utgifter som bare gjelder én enkelts forhold, er de andre uvedkommende.

(4) Avgjørelse som tilkjenner staten sakskostnader, innkreves av Statens innkrevingsentral straks avgjørelsen er rettskraftig.»

Forslagets sentrale vilkår for om det kan ilegges omkostningsansvar er at «*[m]istenkte [...] har vidløftiggjort saken eller opptrådt slik at omkostningene er blitt høyere enn nødvendig*»,

¹⁴⁰ Høringssvar: Huitfeldt (2018) s. 28 og Øst Politidistrikt (2017) s. 22–23.

jf. § 44–2 første ledd første delsetning. Forslaget innebærer å lovfeste nåværende § 436 første ledd andre alternativ som eneste hjemmel for idømmelse av omkostningsansvar.

Det angis at «vidløftiggjøringskriteriet» er ment å gjelde når siktede «*ved sine egne handlinger*» bidrar til å vanskeliggjøre prosessen.¹⁴¹ Utvalget fremlegger at ansvar bare skal gjelde når det foreligger «*uhensiktsmessig prosessadferd fra mistenktes side og prosesshandlinger som finner sted uten rimelig grunn*».¹⁴² Som eksempel på forhold «uten rimelig grunn» viser utvalget til situasjoner der siktede har ønsket rettens dom etter å ha blitt tilbudt et rimelig forelegg.¹⁴³ Hva angår «uhensiktsmessig prosessadferd» er det fremhevet å gjelde adferd både i og utenfor retten på alle stadier av prosessen.¹⁴⁴ Det gis ingen konkrete momenter for hva som kvalifiserer som uhensiktsmessig prosessadferd. Det vil derfor være opp til domstolen å vurdere hva som er vidløftiggjørende. Denne vurderingen vil være svært skjønnsmessig, og kan tenkes å ville favne vidt.

Paragraf 44–2 første ledd bruker uttrykket «kan», som utvalget henviser til er ment å gi rom for skjønn.¹⁴⁵ Av momenter som angis å inngå i vurderingen av «kan», er domfeltes alder, sykdom og rehabiliteringshensyn.¹⁴⁶ Dette er de samme momentene som inngår i vurderingen av den ulovfestede unntaksregelen «spesielle omstendigheter», som er omtalt under punkt 3.1.4.1.

I tillegg til ovennevnte vilkår kan erstatningskrav bare ilegges dersom «*utfallet i det vesentlige har gått mistenkte imot.*» Utsagnet tillegger en ytterligere skranke for ileggelse av ansvar for meromkostningene.

6.3 Mulige konsekvenser av lovforslaget

I kapittel 26 «*Sakskostnader*» legger straffeprosessutvalget opp til et tydelig skifte i vektingen av hensynet til den siktede. Någjeldende ordning er båret av hensynet til at straffedømte selv bør bære noen av utgiftene som den kriminelle handlingen har medført. I premisset for forslaget mener straffeprosessutvalget at det er et langt sprang fra å ha begått et straffbart lovbrudd,

¹⁴¹ NOU 2016: 24 side 508.

¹⁴² NOU 2016: 24 side 676.

¹⁴³ NOU 2016: 24 side 509.

¹⁴⁴ NOU 2016: 24 side 676.

¹⁴⁵ NOU 2016: 24 side 676.

¹⁴⁶ NOU 2016: 24 side 676.

til å konkludere med at vedkommende også skal betale for den prosessen som samfunnet igangsetter for å undersøke lovbruddet. Utvalget innleder sin drøftelse med spørsmålet om «*hvorvidt det er rimelig at domfelte bør bære risikoen for omkostningene ved straffesaken*». ¹⁴⁷ Spørsmålet besvares ikke konkret, men aktualiserer de påfølgende seks punktene som utgjør premisset for hvorfor det mener erstatningsansvaret bør begrenses.

Premisset fremstår som et motsvar til og et ønske om å endre gjeldende rett. I forarbeidet til endringsloven 1994 uttaler departementet at «*[i]leggelse av saksomkostninger skal etter en endring som foreslått være en hovedregel*», etterfulgt av en klar oppfordring til domstolene om å vurdere saksomkostningsansvar i alle straffesaker som ender med domfellelse. ¹⁴⁸ I straffeprosessutvalgets premiss er oppfordringen, dersom lovforslaget vedtas, at domstolene *ikke* skal vurdere saksomkostningsansvar i straffesaker som ender med domfellelse:

«Mye kan tale for at lovens utgangspunkt heller bør være det motsatte, det vil si at mistenkte som hovedregel ikke bør idømmes erstatning for saksomkostnadene» ¹⁴⁹

Den foreslåtte lovendringen bæres av en rekke hensyn som fremstår mer moralsk enn rasjonelt begrunnet, og det er på mange måter krevende å forstå hva som er det ønskelige resultatet. For det første drøfter ikke utvalget eksplisitt om det er riktig å fjerne ansvaret. Slik forslaget i § 44–2 er utformet, er ansvaret fremdeles i behold. Paragraf 44–2 innebærer å ta bort ansvaret for å erstatte statens nødvendige omkostninger ved saken, men ikke ta bort ansvaret for merkostnadene. For det andre er lovens utgangspunkt at spørsmålet om saksomkostninger skal ilegges basert på rettens skjønn. Selv om lovgiver uttrykkelig ber domstolene om å ilegge saksomkostninger i alle straffesaker, viser rettspraksis at hovedregelen ikke praktiseres slik lovgiver tok sikte på. Det er mulig domstolene *vurderer* ansvarsmulighetene i alle straffesaker som ender med dom, men det reflekteres ikke i begrunnelse og resultat. Dersom straffeprosessutvalgets «motsatte hovedregel» vedtas, er det nærliggende å anta at domstolene oppfatter saksomkostningsansvaret som et avsluttet kapittel. Det er i det minste det som blir signalisert.

Straffeprosessutvalget reiser i premisset spørsmål om hvem som bør betale for straffesaker. ¹⁵⁰ Forslaget i § 44–2 innebærer i hovedsak at siktede som hovedregel ikke skal ilegges saksom-

¹⁴⁷ NOU 2016: 24 kapittel 26, s. 508.

¹⁴⁸ Ot.prp. nr. 45 (1993–1994) side 5.

¹⁴⁹ NOU 2016: 24 side 507.

¹⁵⁰ NOU 2016: 24 side 508.

kostningsansvar, og svarer med dette at ansvaret bør ligge hos staten. Utvalgets første argument for ansvarsplasseringen er at samfunnet bør belastes utgiftene av en straffesak som er i fellesskapets interesse å få oppklart og pådømt.¹⁵¹ Det andre argumentet er at siktede bør få slippe å betale for den prosessen som utgjør grunnlaget for at vedkommende straffes.¹⁵² Utvalget ønsker tydelig å gå bort fra regelen om å pålegge domfelte ansvar for sine «*rettsstridige, forsettlige eller uaktsomme forhold.*»¹⁵³ Med denne tilnærmingen opphører tanken om «erstatningsplikt», slik lovgiver definerte ordningen i 1969.

Straffeprosessutvalget ønsker imidlertid å pålegge domfelte som vidløftiggjør saken å ta ansvar for sine handlinger. Grunnet vag definisjon av vidløftiggjøringskriteriet kan det tenkes å bli vanskelig for domstolen å avgjøre og begrunne når domfelte har vidløftiggjort saken. Kriteriet krever dessuten at dommeren får oversikt over alle ledd i prosessen, da det henvender seg til adferd både i og utenfor retten. Tilsvarende vil det være vanskelig for siktede selv å vite hvilke handlinger som er vidløftiggjørende. En avgjørelse basert på vidløftiggjøringskriteriet kan derfor fremstå som vilkårlig. I lovforslaget kreves det ingen begrunnelse for å ilegge domfelte saksomkostningsansvar. Heller ikke når domfelte har vidløftiggjort saken. Fordi straffeprosessutvalgets forslag er motivert av hensynet til den siktede, burde forslaget stilt krav til rettens begrunnelse når domfelte ilegges saksomkostninger som følge av vidløftiggjøring. Antakeligvis vil retten finne det beleilig å la spørsmålet om saksomkostninger ligge. Det vil også avverge at saksomkostningsavgjørelsen blir en selvstendig ankegrunn.

Basert på overnevnte punkter er det rimelig å konkludere at forslaget i realiteten vil bety at kostnadsansvaret i praksis oppheves.

¹⁵¹ NOU 2016: 24 side 508.

¹⁵² NOU 2016: 24 side 508.

¹⁵³ NUT 1969: 3 side 359.

7 Avsluttende bemerkninger

7.1 Oppsummering

Denne oppgaven har tatt sikte på å belyse hvordan nå-gjeldende ordning praktiseres. Det har blitt rettet særlig oppmerksomhet mot vilkårene som ligger til grunn for domstolens avgjørelse av spørsmålet om siktede skal idømmes saksomkostninger.

Overordnet viser analysen at EMK som utgangspunkt ikke setter skranker for adgangen til å ilegge straffedømte saksomkostningsansvar. I *Stankov mot Bulgaria* uttalte EMD at saksomkostninger kan utgjøre en reell hindring for adgangen til domstolsprøvelse dersom de er for høye og samtidig helt uflexible. Saken gjaldt saksomkostninger i en sivil sak, men dommen har også betydning for straffesaker generelt. EMD angir ingen yttergrense for saksomkostningene, men henviser til at spørsmålet må vurderes konkret.

Slik gjennomgangen viser i kapittel 5, er praksis i Danmark og Sverige langt mindre fleksibel. I Danmark spesielt gjenspeiler summen i kravet de reelle kostnadene. Til sammenligning er den norske rettspraksis godt innenfor EMKs margin.

Av gjennomgangen i kapittel 3 fremgår det at saksomkostninger som hovedregel skal vurderes i alle straffesaker som fører til domfellelse. Analysen viser at vurderingen like fullt innebærer å undersøke om det finnes omstendigheter som begrenser eller fritar for ansvaret. Lovgiver har gitt domstolen flere virkemidler tilgjengelig for å hindre at omkostningsansvaret skal være urimelig. Det er gitt en selvstendig skranke i straffeprosessloven § 437 tredje ledd mot idømmelse av saksomkostningsansvar der det ikke er mulig å oppnå betaling. I tillegg gir bestemmelsen en viktig føring til domstolene om ikke å ilegge et større beløp enn det den mener siktede er i stand til å betale. Av forarbeidene skal retten foreta en ytterligere individuell vurdering basert på subjektive forhold, jf. «spesielle omstendigheter». I Norge er resultatet at saksomkostninger i stor utstrekning ikke idømmes.

Det er vist i denne oppgaven at de materielle vilkårenes yttergrenser ikke lar seg lese ut av lovteksten alene, men at disse må finnes i rettspraksis. Per nå er det imidlertid ikke nok rettskildemessige grunnlag for å si at praksis i seg selv setter noen grenser verken med hensyn til hvor langt ansvaret rekker eller nivået, som av rettspraksis fremgår å være meget beskjedent. Et annet aspekt er at loven ikke oppstiller krav til begrunnelse for hverken ileggelse av omkostningsansvar, eller for beløpets størrelse. Uten rettens begrunnelse vil yttergrensene vans-

kelig la seg definere. I delkapittel 3.1.6.3 er det vist at rettspraksis gir uttrykk for en begrunnelsesplikt. Det er svært sannsynlig at rettens begrunnelse vil bidra med presisering og avklaring av de materielle vilkårene, samtidig som behovet for et dynamisk regelsett er ivaretatt.

I arbeidet med ny straffeprosesslov har straffeprosessutvalget foreslått å begrense den domfeltes erstatningsansvar for saksomkostningene. Premisset for forslaget kommuniserer at domfelte som hovedregel ikke skal ilegges saksomkostningsansvar. Empirien som ligger til grunn for dagens ordning, viser at domstolen er tilbakeholden med å ilegge saksomkostninger. Trolig vil forslaget, dersom det vedtas, medføre at domstolen avstår helt fra å ilegge saksomkostninger. Dette er ventelig fordi saksomkostningsspørsmålet vil være vanskelig å avgjøre basert på vidløftiggjøringskriteriet. Samtidig vil en slik avgjørelse trolig stille strengere krav til begrunnelse for ikke å bli en selvstendig ankegrunn.

Med denne avhandlingen inngis et bidrag til drøftelsen av gjeldende synspunkter og utvikling omkring saksomkostninger i straffesaker.

8 Kildeliste

Lover og forskrifter

1887	Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager, 01. juli 1887 (Opphevd)
1902	Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), 22. mai 1902 nr. 10
1981	Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven), 22. mai 1981 nr. 25
1992	Lov om legemidler mv. (legemiddeloven), 04. desember 1992 nr. 132
1997	Forskrift om salær fra det offentlige til advokater mv., 12. mars 1997 nr. 1441.
1999	Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett, 21. mai 1999 nr. 30
2005	Lov om Straff (straffeloven), 20. mai 2005 nr. 28
2005	Forskrift om salær fra det offentlige til advokater mfl. etter faste satser (stykkpris-satser) ved fri rettshjelp og i straffesaker (stykkprisforskriften), 12. desember 2005 nr. 1442

Forarbeider

NUT 1969: 3	Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven), juni 1969
Ot.prp.nr.45 (1993–1994)	Om lov om enkelte endringer i rettergangslovgivningen, 25. mars 1994
Innst.O.nr.41 (1993–1994)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om enkelte endringer i rettergangslovgivningen, 19. mai 1994
NOU 2016: 24	Ny straffeprosesslov, 3. november 2016

Utenlandske lover og forarbeider

1942	Rättegångsbalk (1942:740) [Sverige]
1972	Prop 1972:4 Förslag till rättshjälpslag m.m., 17. desember 1971 [Sverige]
1999	Prop. 1999/2000:47 Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader [Sverige]
2014	SOU 2014:86 [Sverige]
2014	KBET 2014 nr. 1547 Betænkning om sagsomkostninger i straffesager – betænkning nr. 1547 oktober 2014 [Danmark]
2017	Prop. 2017/18:86 [Sverige]
2017	LFF 2017-10-04 nr. 32 Forslag til ændring af retsplejeloven (Begrænsning af pligten

til at erstatte sagsomkostninger i straffesager), 4. oktober 2017 [Danmark]

Høyesterettspraksis

Rt. 1974 s. 1410

Rt. 1980 s. 1668

Rt. 1985 s. 1255

Rt. 1986 s. 494

Rt. 1993 s. 852

Rt. 1995 s. 136

Rt. 1995 s. 1014

Rt. 1995 s. 1367

Rt. 1995 s. 1406

Rt. 1998 s. 57

Rt. 1998 s. 871

Rt. 2002 s. 207

Rt. 2006 s. 558

Rt. 2008 s. 1205

Rt. 2008 s. 1210

Rt. 2009 s. 1498

Rt. 2011 s. 10

Rt. 2015 s. 884

HR-2016-1700-U

Underrettspraksis

TFOLL-2006-54701

LB-2018-145485

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)

Case of *Deweere v. Belgium*, Application no. 6903/75, 27.02.1980

Case of *Pakelli v. Germany*, Application no. 8398/78, 25.04.1983

Case of *Croissant v. Germany*, Application no. 13611/88, 25.09.1992

Case of *Klaas v. Germany*, Application no. 5029/71, 22.09.1993
Case of *Stés Colas Est and others v. France*, Application no. 37971/97, 16.04.2002
Case of *Stafford v. UK*, Application no. 46295/99, 28.05.2002
Case of *Vilho Eskelinen v. Finland*, Application no. 63235/00, 19.04.2007
Case of *Stankov v. Bulgaria*, Application no. 68490/01, 12.07.2007
Case of *Salduz v. Turkey*, Application no. 36391/02, 27.11.2008
Case of *Scoppola v. Italy*, Application no. 10249/03, 17.09.2009
Case of *Zaharieva v. Bulgaria*, Application no. 6194/06, 20.11.2012

Klagesaker for EMD

Case of *Mortensen v. Denmark*, Application no. 24867/94, 15.05.1996
Case of *P.W. v. Denmark*, Application no. 38986/97, 15.06.1999

Litteratur

- Andenæs (red.) (2014) Andenæs, Johs. (2014). *Norsk straffeprosess*, 4. utgave ved Myhrer. Oslo: Universitetsforlaget 2009.
- Gammeltoft-Hansen (1996) Gammeltoft-Hansen, Hans. (1996). *Strafferetspleje III*, 1. utgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Bjerke mfl. (2011) Bjerke, Erik, Bjerke, Hans Kristian og Sæther, Knut Erik. (2011). *Straffeprosessloven: kommentarutgave*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjølbrot (2017) Kjølbrot, Jon Fridrik. (2017). *Den Europeiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere*. 4. utgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Artikler og publikasjoner

- Advokatrådet (2012) Advokatrådet strafferetsudvalg (2012): Sagsomkostninger i straffesager. Advokatsamfundet.
- Andersen (1988) Andersen, Kjell V. «Saksomkostninger i straffesaker», Lov og Rett 1988 s. 231–250 (LOR-1988-231).
- Den Sociale Rets-
hjælp (2012) Den Sociale Retshjælp (2012): Gennemsigtighet omkring sagsomkostninger. Den Sociale Retshjælp.
- Guide on Article 6
of the Convention
(2018) European Convention on Human rights Right (2018), “Guide on Article 6 of the European Convention on Human rights Right to a fair trial (criminal limb)” 2018:
https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_eng.pdf
[23.04.2019].
- FRA (2016) European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe (2016), “Handbook on European law relating to access to justice”, Luxembourg:
Publications Office of the European Union (2016):
https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_ENG.pdf
[23.04.2019]
- Gamst (2007) Gamst, Oddmund. (2016). «Bør reglene om saksomkostninger i straffesaker oppheves?» Tidsskrift for strafferett (2007), side 391–395.
- Huitfeldt (2017) Huitfeldt, Iver. (2017). «Siktedes vern mot saksomkostnader i ankeomgangen – en anomali!» Lov og Rett vol. 56, nr. 4 2017, side 244–248.
- Huitfeldt (2018) Huitfeldt, Iver. (2018). «Straffeprosessutvalgets forslag til kostnader – underskudd på kritisk refleksjon», Tidsskrift for strafferett (2018), side 26–40.

- Institut for Menneskerettigheder (2016) Institut for Menneskerettigheder, Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution Retfærdig rettergang – status 2015/2016: https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/status/2015-16/delrapporter_med_issn/status_2015-16_delrapport_om_retfaerdig_rettergang_-_issn.pdf [23.04.2019]
- Kruse (2015) Kruse, Sysette Vinding. (2015). «Sagsomkostninger i straffesager – en straf i straffen»: <http://www.ruleoflaw.dk/sagsomkostninger-i-straffesager-en-straf-i-straffen> [23.09.2019]
- Menon Economics (2019) Menon Economics Rapport. Analyse av stykkpris og medgått tid for utbetaling av salær til advokater. Menon-publikasjoner 5/2019. <https://www.regjeringen.no/contentassets/407386b3e25147e6aeb965595844995f/menon-rapport-5-2019-stykkpris-salar.pdf> [23.04.2019]
- Nautrup (1984) Nautrup, Jørgen (1984). «Sagsomkostninger i straffesager». *Juristen*. s. 79.
- Rui (2017) Rui, Jon Petter. (2017). «Retten til rettfærdig rettergang i straffesaker anno 2017», artikkel 1 av 2, *Jussens Venner* 03/2017 (Volum 52), Side 123–184.
- Settem (2016) Settem, Ola Johan (2016). «Subsidiaritetsprinsippet og skjønnsmarginen i EMK-retten», *Jussens Venner* 03/2016 (Volum 51), side 119–141.

Utenlandsk rettspraksis

NJA 1988 s. 355 [Sverige]

RH 1995 s. 117 [Sverige]

U.2017.1306 H.K. 25. januar 2017 i sag 168/2016 [Danmark]

Annen offentlig praksis

Øst politidistrikt (2017) Høringssvar Øst politidistrikt 16. mai 2017

Oslo politidistrikt (2017) Høringssvar Oslo politidistrikt 26. mai 2017

Justis- og beredskapsdepartementet (2018) Rundskriv fra Justis- og beredskapsdepartementet 20.12.2018 om ny salær-sats for advokater mv. i straffesaker og i rettshjelpssaker og nye stykkpris-satser for medisinsk sakkyndige. Nr. G-2018-09, ref. 18/6533 [sitert 09. mars]

Personlige meddelelser

- Oslo politidistrikt 2018 Oslo politidistrikt, epost, 15.10.2018, «Materialesamling saksomkostninger - Introduksjon av påtalemyndigheten» (Upublisert)
- SSB (2019) Statistisk sentralbyrå, epost, «Statistikk over straffereaksjoner for 2002–2017, tabell 10653» 07.01.2019.
- SI (2019) Statens innkrevingsentral, epost, 21.01.2019, TITTEL?
Domstoladministrasjonen Domstoladministrasjonen, epost, 31.01.2019, «Innkomne og avgjorte med-
(2019) domsrettssaker til tingrettene».